

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju

Paško Zoričić

ULOGA ISTRAŽIVAČA I ORGANIZIRANA
FOLKLORNA DJELATNOST NA PODRUČJU
ŠIBENSKOG ZALEĐA

(Magistarski rad)

Mentor:
mr. sc. Joško Čaleta

Zagreb, 2013.

KAZALO

1. UVOD.....	3-5
2. KARAKTERISTIKE ISTRAŽIVANOG PODRUČJA I DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA FOLKLORA.....	5-6
3. POIMANJE FOLKLORA.....	6-7
3.1. Folklor i folklorizam.....	7-11
4. ORGANIZIRANA FOLKLORNA DJELATNOST NA PODRUČJU ŠIBENSKOG ZALEĐA.....	11-12
4.1 Folklorni amaterizam.....	11-12
4.2. Organizacija i djelatnost KUD-ova.....	12-14
4.2.1 SKUD „Sloga“ Pakovo Selo.....	14 -26
4.2.2 KUU „Zvona Zagore“, Mirlović Zagora.....	26 -30
4.2.3 KUU „Miljevci“, Miljevci.....	30 -34
4.2.4 KUU „Promina“, Promina.....	34 - 36
4.2.5 Etno Udruga „Petrovo Polje“, Ružić.....	36 -39
5. FOLKLOR U PRAKSI.....	39
5.1. Scensko predstavljanje folklor.....	39-43
5.2. Uloga stručnjaka.....	43-45
6. ZAKLJUČAK.....	46
7.LITERATURA.....	47-48

1. Uvod

Uloga istraživača iznimno je bitna ali i osjetljiva kategorija unutar organizirane folklorne djelatnosti. S jedne strane, organizirana folklorna djelatnost kakvu je danas poznajemo i javno predstavljanje folklora kao njen produkt zasigurno se ima zahvaliti ulozi stručnjaka, jer bez njihova angažmana u poticajnom i izvedbenom smislu ne bi dosegla današnju razinu „profesionalnosti“, dok s druge strane ista ta uloga u najboljoj namjeri za vrednovanjem i održivosti folklornih tradicija može narušiti njenoj suštini. Stoga je jedan od glavnih poticaja i namjera ovoga rada da se kroz dosadašnje osobno iskustvo, ali i ono stečeno prilikom obrade ove teme na jednom vrlo interesantnom području po tom pitanju kroz različite primjere to pokuša i prikazati.

Među različitim poljima interesa kojima se etnolozi kao nositelji aktivnosti svoje struke bave spadaju i sadržaji koji su bitni za folklorne manifestacije. Njegovanje i prikazivanje folklornog nasljeđa postoji već dugo¹ i kao pokret je konstantno izložen više ili manje sklonim kulturnim politikama, ideologijama, pa čak i različitom odnosu akademske zajednice i nadležnih struka prema njemu. Izuzet datuma obilježenih folklornim sadržajima i uglavnom zanemarenih tradicijskih prigoda, danas se suočavamo sa novim životom folklora u obliku najraširenijeg folklornog amaterizma, kojeg možemo stručno potpomagati, istraživati ga ili mu okrenuti leđa. Etnolozi i folkloristi mogu posredovanjem svojeg znanja i vještina, a posebice stručne i znanstvene dokumentacije o plesu, glazbi, običajima i nošnji, pomoći mnogim zavičajnim folklornim skupinama, ali i onim gradskim da izbjegnu banalizaciju, uniformnost i sklonost estradnom prikazivanju folklora, što im nameću mnogi nedovoljno upućeni glazbeni voditelji i koreografi (Vitez 2001:177).

Prikazivanje i popularizacija tradicijske kulture putem organizirane folklorne djelatnosti i smotri folklora stručnjake stavlja pred mnoge dileme. Česti su prijepori oko obnove zapuštenih oblika tradicije, rekonstrukcija prema sjećanjima i/ili zapisima istraživača. Obnove mogu biti više ili manje uspješne i vjerne starom predlošku, a najviše se odnose na običaje, plesove, glazbu i glazbala, nošnje i sl. Često pojedini oblici baštine pretrpe tek neznatne promjene te dovode stručnjake u dvojbu treba li ih za prikazivanje na smotrama „dotjerivati“, na koji način i u kolikoj mjeri (ibid.:178).

¹ Smotre folklora se u hrvatskoj održavaju od tridesetih godina 20. stoljeća (usp. Vitez 2001:176).

Stoga se postavlja pitanje koliko su naši pojedinačni i/ili kolektivni stručni autoriteti smiju nametati i koliko su oni jači od pojedinačne ideje koreografa ili zajedničke potrebe neke folklorne skupine koja je prepoznala i prihvatila potrebu pojedinca za izražavanjem određenog identiteta (Zebec 2008:285). Da li kao stručnjaci imamo više prava nametati svoje mišljenje ili bismo s više osjećaja trebali razumjeti i prepoznati potrebe koje izražavaju promatrane skupine?

Ovakva se tematike unutar struke već dugo problematizira, i kao takva je na neki način i obilježila autora ovih redaka, prvotno kao aktivnog člana folklornog društva, a danas i kao osobu na završetku diplomskog studija znanstvene discipline koja između ostalih istražuje i takve pojave.

Osim toga, želja za pisanjem ovakvog rada ponukana je i činjenicom da je do sada folklornom fenomenu kao nečemu nesvakidašnjem i njegovoj organiziranoj djelatnosti na području šibenskog zaleđa posvećeno malo stručnog interesa. Drugi razlog je vrlo interesantan put, razlog nastanka, i „folklorni pokret“ koji je uzrokovalo formiranje SKUD-a „Sloga“ iz Pakova Sela čije je djelovanje od samih početaka zorno pratila i potpomagala stručna publika.

Nadalje, cilj je i skrenuti pozornost na jedno veoma interesantno područje² u kojem se njegovanju tradicijskih vrijednosti pridaje dosta pažnje (mada kao i u ostalim područjima deruralizacija ostavlja veliki utjecaj), što se najviše odrazilo na folklorni zamašnjak poslije domovinskog rata. U tom će nam pomoći analiza organiziranog djelovanja pet kulturno – umjetničkih društava: SKUD „Sloga“ Pakovo Selo, KUU „Zvona Zagore“, iz Mirlović Zagore, KUU „Miljevci“, iz Miljevaca, KUU „Promina“ iz Promine, te Etno udruga „Petrovo polje“ iz Ružića.

U prvom će se dijelu rada osvrnuti na karakterističnost istraživanog područja, te će se raspravljati o folkloru - folklorizmu kao pojavi (njegovu nastanku, poimanju, održivosti...) općenito, ali i u odnosu na istraživano područje. Tu će se pokušati utvrditi razlozi folklornog zamašnjaka na istraživanom području, te će se iznijeti „povijesni“ presjek nastanka i djelovanja folklornih skupina, te njihovi međusobni utjecaji. U ovom će dijelu od velike pomoći biti rezultati terenskih istraživanja - razgovora s kazivačima, prije svega predsjednicima i voditeljima folklornih skupina, dok će u teorijskom dijelu uz osobna promišljanja najviše pripomoći relevantna znanstvena literatura.

² Područje interesa ovog rada (šibensko zaleđe) obuhvaća prostor četiriju današnjih općina: Drniš, Ružić, Promina i Unešić.

U drugom će se djelu više raspravljati o scenskoj izvedbi folklornog sadržaja, s naglaskom na analizu i komparaciju izvedbenog sadržaja folklornih skupina koje više ili manje egzistiraju na promatranom području. Tu će se pokušati staviti naglasak na ulogu stručnjaka unutar folklornog amaterizma, smisao njihova uplitanja u izbor i način izvedbe folklornog sadržaja, te u konačnici kroz sve to i na osobnu ulogu autora, kako onu dosadašnju kao aktivnog člana folklornog društva,³ tako i na onu buduću kao akademski obrazovane osobe po tom pitanju.

2. Karakteristike istraživanog područja i dosadašnja istraživanja folklor

Područje koje bi obuhvaćala tema ovog rada odnosi se na prostor četiriju današnjih općina: Drniš, Ružić, Promina i Unešić. Područje šibenske zagore uvelike je interesantno, prije svega s prirodno – geografskog gledišta. To je kraj koji je uokviren planinskim masivima Promine i Svilaje sa njegove sjeverne i istočne strane, dok na jugu prirodnu granicu prema priobalju i gradu Šibeniku čini brdo Trtar. Prirodnu granicu na zapadu prema Bukovici iscrtao je drugi prirodni fenomen, koji je svojom ljepotom, ali i životom kojeg kao takav nudi obilježio ovo područje, a to je rijeka Krka (Crkvenčić 1974:129-131). Veliko bogatstvo krških izvora vode, prije svega rijeke Krke, ali i Čikole učinila su dolinska polja iznimno bogatima (Petrovo i Kosovo polje) što je ovaj kraj učinilo nadaleko prepoznatljivim ponajprije po stočarstvu (janjetina, pršut), ali i po poljoprivredi (vinogradarstvo – Cecela i Promina).

Geografska specifičnost nije uzrokovana sama po sebi već se protegla i na kulturnu isprepletenost priobalja i zaleđa, što ne odgovara uvriježenoj prijedodbi o čvrstoj odijeljenosti tih područja (Gavazzi 1991:77-126). To se očituju kako na glazbeno - plesnim (Ćaleta 2005:506-507), tako i na drugim jedinicama tradicijske kulture poput graditeljstva (Živković 2010: 7-18), odijevanja (Radauš - Ribarić 1991:105-111) i sl.

Što se tiče dosadašnjeg istraživanja folklornih pojava na ovom području neznan je broj sustavno provedenih i objavljenih istraživanja. Prvo sustavnije

³ Nakon pasivnog djelovanja tijekom ratnih godina SKUD „Sloga“ Pakovo Selo netom po završetku ratnih zbivanja kreće u ponovnu regrutaciju mladih članova. Još za vrijeme rata odlučio sam da se priključim SKUD-u u kojem je gotovo čitava moja obitelj sudjelovala. Tad sam pristupio tamburaškoj sekciji u kojoj sam svirao brač, a u poslijeratnom razdoblju nakon entuzijastičnijeg zamaha, pristupio sam plesačima u učenju narodnih kola pod palicom vrsnog koreografa i dugogodišnjeg voditelja KUDŽ Filip Dević iz Splita, prof. Branka Ljubića.

istraživanje i spominjanje ovog kraja u kontekstu tradicijske glazbe odnosi se na studiju o *ojkanju* Antuna Dobronića iz 1915. godine. U njoj se Dobronić referira na pjevanje „po drniškom kraju poznat(o) po imenu *ojkanje* i *treskanje*“ (Dobronić 1915: 13, prema Čaleta 2005:507).

Djelatnici *Instituta za etnologiju i folkloristiku* Nikola Bonifačić Rožin, Olinko Delorko i Maja Bošković Stulli sredinom prošlog stoljeća su sakupili usmeno – književnu građu sa šireg drniškog područja. Građa je pohranjena kao rukopis u *Institutu za etnologiju i folkloristiku*. Bonifačić Rožin u izvještajima s terenskog istraživanja navodi da se „u drniškoj krajini običaji u narodu još drže, osobito svadbeni i pokladni“ (Bonifačić Rožin 1956: 262, prema *ibid.*) Etnomuzikolozi i etnokoreolozi iz Instituta tim se područjem nisu bavili. Ivan Ivančan istražujući narodne plesove Dalmacije obilazi sela primoštenskog (Široke, Vadalj i Podgreben) i trogirskog (Blizna, Vinovac, Bristivica), ali ne i šibenskog zaleđa (*ibid.*).

Najopsežniju studiju o šibenskom zaleđu piše Ivo Furčić u trećem svesku *Narodnog stvaralaštva šibenskog područja*. Kao terenski istraživač autor sakuplja građu tradicijske duhovne i materijalne kulture od 1952. godine pa tijekom narednim desetljeća (Furčić 1988:9). Ilustrirani prikazi kazivača u narodnom ruhu i bogato živo sjećanje na folklorni sadržaj daju povoda pretpostavci organizirane folklornu djelatnost u tom razdoblju iako je autor nigdje ne spominje (*ibid.*:41-559).

3. POIMANJE FOLKLORA

Počeci zanimanja za folklor kreću još od vremena predromantizma i prosvjetiteljstva, te se od tada pa sve do današnjeg dana poima u svijesti ljudi kao nešto što pripada prošlosti i što postoji još samo fragmentarno u obliku određenih prežitaka koji svakog trena mogu nestati zauvijek. Folklor onakav kakav je u našoj svakodnevnici nije ono što je *bio nekad* (Lozica 2008:241).

Brza promjena načina života u gradu (a to se sve više osjeti i na selu) nastala je kao posljedica industrijalizacije, te je uvjetovala romantičku idealizaciju seljačkog života kao nepromjenjivog i vječnog.⁴ Tako idealizirana prošlost nije bila shvaćena

⁴ Socijalno-ekonomski procesi industrijalizacije i urbanizacije smanjili su ljudsku seljačku okolinu koja je do tada bila kolijevkom poznatog folklornog stvaralaštva. Istraživačka praksa pokazuje postupno nestajanje tradicije usporedno s osipanjem seljačkog stanovništva, dok generacije koje ostaju na selu i kojima je poljoprivreda osnovno životno zanimanje i temelj egzistencije žive sada bitno drugačije.

kao proces, nego kao „izvorno“ stanje, što je imalo za posljedicu da se naglašavanjem izvornosti jednog stanja dovelo do okamina živog folklornog procesa. Izvedba istrgnuta iz vlastitog prirodnog konteksta, ili izvedba koja se izvodi na uvijek isti način, u takvom obliku predstavljanja ne čini više pravi folklor nego samo više ili manje vjerodostojno svjedočanstvo o nekom prošlom trenutku folklornog procesa (ibid.).

Folklor je kao istinska ljudska pojava određen jednom bitnom konstantom, a to je – promjenljivost. Mijenjaju se folklorne pojave s obzirom na ljude koji ih stvaraju, na vrijeme u kojem ti ljudi žive, na društvene i političke odnose, na prirodnu i stvorenu okolinu u kojoj folklorne tvorevine nastaju. Stoga folklorne pojave nisu nikad dvaput iste. Za njih Dunja Rihtman – Auguštin kaže: „to su potoci i rijeke u koje nikad ne možeš dva puta stati“ (1979:10). Preduvjet da bi folklorne tvorevine ostale žive i vitalne odnosi se na njihovu prilagodljivost novonastalim okolnostima. Često se dogodi u htijenju da se neki folklorni izraz ili pojava zadrže „autentičnom“ i „originalnom“ zapravo doprinese njezinu deformiranju, marginaliziranju, pa i nestajanju (Sremac 2008:148). Tu dolazimo u doticaj odnosa znanosti, u ovom slučaju etnologije i folkloristike, i društvene kulturne prakse, odnosno količine utjecaja koju može polučiti znanost na određenu praksu ili određenu kulturnu akciju.⁵

3.1 Folklor i folklorizam

Razlikovanje folklor i folklorizma u hrvatskoj stručnoj i znanstvenoj literaturi je dvovrsno. Jedan dio folklorista i etnologa dolazi do zaključka kako su folklor i folklorizam prepleteni, te da se među njima brišu razlike ili pak da je folklorizam dio folklor. Do tog zaključka dolaze uzimajući kontekst, izvedbu, komunikaciju i proces kao bitne odrednice folklornih pojava. Ovaj se pristup mahom javlja u znanstvenom diskursu, dok u onom stručnom i nije imao odviše utjecaja na koncepciju suvremenih smotri folklor (Ceribašić 2003:257).

Druga skupina etnologa i folklorista, nasuprot prvoj, veoma decidirano razlikuje što je folklor, a što folklorizam. Njihov odnos posmatra isključivo na razini produkta: određene pjesme, plesa ili nošnje. Prema ovoj interpretaciji folklor bi bio

Osim toga način poljoprivrednog privređivanja sada postaje znatno drugačiji (usp. Rihtman-Auguštin 1979:13)

⁵ O ovoj će se temi više raspravljati u zasebnom dijelu.

ono što je izvorno, a folklorizam njegova suprotnost, odnosno; folklor bi obuhvaćao izvorne, istinite, dobre i vrijedne pjesme, plesove i nošnje, a folklorizam neizvorne, lažne, loše i bezvrijedne pjesme, plesove i nošnje (ibid.).

Pojam izvornosti se u stručnoj i znanstveno literaturi javlja od šezdesetih godina prošlog stoljeća, te mu se kroz vrijeme mijenja pristup i shvaćanje. U tridesetim se godinama govorilo o „izvornim“ pjesmama ili plesovima, ali se to poimalo kao opisna riječ, a ne kao termin. Tijekom pedesetih godina se razlikuje izvorni od stiliziranog folklor, ali je to bilo uglavnom ograničeno na područje plesa koji kao takav i nije bio osobito cijenjen, dok u drugoj polovici šezdesetih godina izvornost postaje osnovnom odlikom i vrijednošću cjelokupnog folklor. Izvorno bi bilo ono što je seljačko, domaće i starinsko, a pobliže još i samoniklo, nekrivotvoreno, bez stranih utjecaja. To bi bio termin koji u sebi zbraja odlike narodne kulture iz druge polovice tridesetih godina (ibid.: 258.).

I suvremene smotre počivaju na takvoj vrsti predodbe o nekadašnjem „gotovo nepromijenjenom načinu života nekad, koji poprima karakteristike, „neotudnog stanja“, „zlatnog doba“ i sl. (Lozica 1990:36-37, prema Ceribašić 2003:258). Većina stručnjaka koja je uključena u organizaciju smotri, uvjereni su da svojim radom pomaže spašavanju izvornog narodnog stvaralaštva, prije svega glazbovanja, plesanja i odijevanja. No promatrajući produkte (glazbu, ples i odjeću) zanemaruje se ili čak negira jednako bitne odlike istih, a to su načini na koji se usvajaju znanja, te konteksti, upotrebe i funkcije određenih tradicijskih praksi. Stoga Ceribašić navodi kako se načini izvođenja „izvornih“ struktura ili predložaka ipak mijenjaju (npr. kod *ojkanja* koje postaje manje oporo), izvedbene skupine su mnogo unificiranije nego u negdašnjoj praksi, usmeno prenošenje nije više jedini način usvajanja (glazbenog) znanja, kontekst izvedbe više nije onaj negdašnji (izvedba je prilagođena pozornici, a publika i izvođači su odijeljeni) i u konačnici negdašnji zamišljeni seljak u zbilji više ne postoji (ibid.:259).

Pišući o značenju i ulozi Smotre folklor Gavazzi naglašava kako je bolje poći i tim putem pa da se sačuva nešto „izvornog“ folklor, s nadom da će se i tako naučeno održavati i prenositi dalje i nedopustiti da netragom nestane, s pretpostavkom da i ono što se tako nauči nije osakaćeno i osiromašeno, nego živo narodno blago (Gavazzi 1969:4, prema ibid.). Iako bi smotre trebale biti ogledalo narodne kulture, često se događaju paradoksalne situacije. Degradira se izvođenje repertoara koje je odista usvojeno narodnom predajom iako će nosioci kulture postati „istinskima“ samo

ako se pridržavaju propisa što ih nalažu smotre (Ceribašić 2003:259). Drugim riječima, izvornost postaje utoliko fikcijom, jer ako su izvedbene skupine i repertoar na smotrama iz druge polovice tridesetih godina bili izvorni, i ako bi i suvremene smotre bili dosljedni pobornici izvornosti, onda bi veliki dio repertoara a i ponešto izvedbenih skupina trebalo nestati (ibid.:260).⁶ S druge pak strane, izvornost je i zbilja ili društvena činjenica, jer je temelj diskursa suvremenih smotri. Razmatajući izvornost iz tog ugla Ceribašić navodi potencijalne uzroke:

„Možda je stoga tako jer svojom stabilnošću, nepromjenjivošću, čistoćom i kolektivnošću može pružiti utočište razlomljenim identitetima, pripomoći izgradnji velikih ideja nacionalnog ili državnog jedinstva ili pak svojom neuhvatljivošću i fikcionalnošću profesionalni angažman stručnjaka učiniti doista neophodnim“ (ibid.)

Fikcija i zbilja izvornosti najbolje se prožimlje na primjeru samih izvođača. Nedvojbeno je da seljaci više nisu oni „od pluga i motike“. Njihovo se životno okruženje i način privređivanja uvelike promjenio pa sada rade u obližnjim gradićima ili gradovima, različitih su profesija, dionici su suvremene, mnogoslojne kulture te su u doticaju i sa drugim kulturama, često puta na smotrama predstavljaju tradiciju kraja u kojem žive mada nisu njihovi baštinici, nisu nužno ni pripadnici iste nacionalne zajednice, a osim izvorne glazbe i plesa poznaju i drugačije glazbene i plesne izraze. Čini se kako su sami izvođači posve izgubili legitimitet jer ono što se danas predstavlja na smotrama nema velike veze sa njihovim stvarnim životom. Međutim, i mimo zahtjeva struke i sami izvođači ustrajaju na izvornosti. Često puta i sami oblikuju vlastiti, specifičan nastup pa su prema tome i stvaratelji (ibid.:261).

Prema tome, izvornost sažima suvremenu estetsku koncepciju i suvremenu praksu koja ima sidrište u zamišljenoj negdašnjoj praksi (ako su je uopće moguće doseći), iako se takva zbilja doima prilično nebitnom, mada čini samu srž koncepcije izvornosti.

Približavajući se pojmu folklorizma u nakani za raznim pokušajima njegova tumačenja, neizostavan je osvrt na studiju Bošković-Stulli početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća o njegovu odnosu naspram folkloru. Poziva se na nekoliko poimanja folklorizma od strane raznih autora koji su ga poput njemačkog etnologa Mosera poimali kao „opći interes - koji raste zajedno s porastom civilizacijske

⁶ Primjerice, onda na suvremenim smotrama ne bi smjelo biti tamburaških sastava, bećaraca, međimurskih plesova izumljenih nakon Drugog svjetskog rata, al i mnogih drugih plesova i pjesama (usp. Ceribašić 2003:260).

nivelacije“, i kao opći interes – „za sve narodno i sve rezervate narodnoga u kojima život još ima osebnost i izvornost, ili se bar čini kao da je ima“ (Bošković-Stulli 1971:171). Poziva se i na Bausingera koji je poslije Mosera mnogostrano rasvijetlio fenomen folklorizma unutar njemačkog znanstvenog diskursa. Govoreći o folklorizmu navodi kako se „određeni fenomeni narodne kulture izvode izvan svojih izvornih sidrišta, s novim funkcijama i novim svrhama“. Nadalje napominje veoma značajne slučajeve povratnih utjecaja, kada se izmijenjene folklorizirane pojave vraćaju svojoj staroj lokalnoj sredini, ili ih neka nova sredina preuzima i dalje održava u tradicionalnim funkcijama (ibid.:172-173). S obzirom da diskurs o izvornosti počiva na uvjerenju da scenski izvođači mogu prikazivati i da stvarno prikazuju „izvorno, autentično, folklorno blago, i na uvjerenju da je samo takvo blago vrijednost, onda se naglasak stavlja na kontekst izvođenja, funkciju i svrhu izvođenja, a vrijednosni sudovi u načelu izostaju. Autorica zaključuje kako je folklorizam dio kompleksa masovne kulture i prema tome nije ni dobar ni loš, već je „mnogolika, nehomogena društveno-kulturna pojava našeg vremena, premda ga nije stvorilo tek naše vrijeme“. Nivo i kvaliteta oblika folklorizma ovisi o nivou njihovih nosilaca i organizatora, a šire shvaćano o nivou cijele društvene zajednice (ibid.:186).

Folklor prelazi u folklorizam onda kad zadobije vrijednost, te kada prevlada opći interes za njega (prije svega građanstva) i kad se taj interes podržava prenošenjem folklorizma izvan lokalnog i regionalnog okvira. Svijest o takvoj vrijednosti i prijenos izvan lokalne sredine nužno rezultira osamostaljivanjem, okoštavanjem, kultiviranjem, stiliziranjem ili umjetničkim preoblikovanjem folklorizma prema čemu bi smotre bile ogledni primjer folklorizma (ibid.:169-171).

Promatrajući tezu o vrijednosti i prijenosu kojim se folklor pretvara u folklorizam, moglo bi se reći da se to događa dočim sredina u kojoj se zbiva „izvoran“ folklor dotakne bilo kakvog interesa izvan nje same, od znanstvenog do političkog i komercijalnog. No i unutar izvornih sredina postoji vrednovanje i odnosi moći⁷ pa se može reći i da u tim situacijama folklor postaje folklorizmom. Iako se prožimanje folklorizma i folklorizma čini stalnim, Ceribašić ipak napominje kako se čini da još uvijek „odjekuje predodžbom o homogenim i nekonfliktnim autentičnim sredinama (jer izostaje prijenos), u kojima se folklor zbiva ni iz čega (jer izostaje interes – sve je slobodno, spontano i neprisiljeno) i u kojima se uopće ne doima da se on zbiva (jer

⁷ Primjerice, svadbeni kum utječe na djevojačku izvedbu svadbene obredne pjesme (usp. Ceribašić 2003:265).

izostaje vrednovanje)⁸, dok u prethodno navedenoj studiji Maje Bošković – Stulli, folklor i folklorizam ipak ne izlaze iz koncepcije izvornosti (ibid.).⁹ Ona do tada samorazumljivo dovodi u pitanje u čemu se očituje značenje njezine studije: folklor i folklorizam ne očituje se samo na razini produkata, folklorizam nije tek bezvrijedni suvremeni kić nego mnogolika pojava koja je postojala i u prošlosti, a folklor ne obuhvaća samo nepromjenjivu starinsku tradiciju nego i suvremene pojave okružene folklorizmom. Da su izumljene tradicije postojale još u prošlosti pokazala je i Burkeova rasprava o reformama narodne kulture u ranoj modernoj Europi. Navodi kako je potiranje i/ili sustavno pročišćavanje već postojećih tradicija običnog svijeta i promjenjivo uspješan izum novih tradicija javljaju već u predindustrijskoj Europi (Burke 1991:186-192) što pokazuje da se izum u narodnoj kulturi nije jednom dogodio već je jedan od njezinih sastavnica.

Nadalje razmatrajući koncept izvornosti folklorne izvedbe Lozica napominje kako izvornost ne leži toliko u izvođenju koliko u kontekstu folklorne izvedbe: „nije važno tko i kako izvodi, nego tko i kako tu izvedbu prima ili doživljava“ (Lozica 2008:241). Stoga ako kontekst dopušta izvedbu, nije li to dovoljno da ga smatramo autentičnim (prirodnim, izvornim) za dotičnu izvedbu? Prema tome, svaki je kontekst prirodan (autentičan, izvoran) baš za onu izvedbu koja se u njemu zbiva (ibid.:242).

Na kraju možemo zaključiti kako folklor i folklorizam ipak ne možemo potpuno radikalno razlikovati. U isto im vrijeme nalazimo i dodirne točke te ih kao takve valja konstantno pratiti i proučavati, te ih konzumirati sukladno okolnostima i potrebama društva.

4. ORGANIZIRANA FOLKLORNA DJELATNOST NA PODRUČJI ŠIBENSKOG ZALEĐA

4.1. Folklorni amaterizam

Očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta, ali i ukupnog razvoja potaknuli su integracijski i globalizacijski procesi, kao i preispitivanje dosadašnjih kulturnih strategija. Neupitna je činjenica da je kultura sredstvo s pomoću kojeg se razvijaju

⁸ Ibid.

⁹ Navodi primjer žive tradicije i prakse „obnavljanja, transformiranja i banaliziranja pokladnih običaja“ te zaključuje kako bi „nedopuštanje prožimanje jednog i drugog značilo ne shvaćati pojave kojima smo danas svi svjedoci“ (ibid.:177).

kreativne, etičke i estetske sposobnosti pojedinca i time olakšava usvajanje novih zvanja, a takva sposobnost je uvjet za svaki razvoj. Iz toga proizlazi obveza stručnjaka da svakom pojedincu (laiku) na prihvatljiv i zanimljiv način prenese i približi smisao vrijednosti umjetničkih djela i znanstvenih spoznaja. Najbolji se pak rezultati u približavanju kulture i umjetnosti pojedincu postižu participiranjem u tim djelatnostima, amaterskim kulturno-umjetničkim radom. Već desetljećima amaterska kulturno-umjetnička aktivnost vrlo uspješno popunjava relativno nerazvijenu profesionalnu umjetničku i kulturnu djelatnost koju nalazimo tek u većim hrvatskim gradovima. Amaterizam svojom raznolikošću i masovnošću te više ili manje različitim osjećajem za čuvanje tradicijskih vrijednosti može biti važna protuteža sve većem pritisku zapadnih kulturnih industrija, prije svega glazbenoj, a zatim filmskoj i televizijskoj produkciji, nasuprot kojih je naša vlastita tek neznatna. Stoga je kulturno-umjetnički (folklorni) amaterizam u malim zemljama s nedovoljno razvijenom kulturnom infrastrukturom i nekonkurentnom kulturnom industrijom praktički nezamjenjiv, ali istodobno i potencijalno važan čimbenik svekolikog razvoja (Sremac 2008:137).

4.2. ORGANIZACIJA I DJELATNOST KUD-ova

U razdoblju između dva svjetska rata javljaju se počeci organiziranog predstavljanja tradicijske kulture. Njezino nastajanje i poticaj izravno su vezani za političko djelovanje tada najsnažnije hrvatske stranke HSS-a, preko organizacije *Seljačke sloge*. Kulturne vrijednosti koje su se tim putem vrjednovala i prilagođavale sceni bile su isključivo vezane uz tradicijsku kulturu hrvatskog sela (Ceribašić 2003: 27; Čaleta 2005:508-509).

Prema podacima o „smotrama hrvatske seljačke kulture“ u organizaciji *Seljačke sloge* iz doba njezine najveće aktivnosti vidi se da je i šibenski kraj, pa tako i njegovo zaleđe bio u to aktivno uključen. U Šibeniku je 26. srpnja 1937. održana međukotarska smotra na kojoj je nastupilo 29 folklornih skupina iz tri susjedna kotara (Ceribašić 1998, prema Čaleta 2005:508).

Još nam je interesantniji podatak o velikoj međuregionalnoj smotri održanoj u Ceceli kod Drniša 7. kolovoza 1938. na kojoj je nastupilo 29 skupina iz osam kotara. Zanimljiv nam je podatak da su među folklornim skupinama koje su nastupili,

učestvovali i seljani iz Pakova Sela¹⁰ i Ružića, mjesta u kojima je folklorna aktivnost u diskontinuitetu do danas prisutna (*Vijestnik Seljačke sloge*. Usp. Ceribašić: 117, prema Čaleta 2005:509).¹¹

Nakon drugog svjetskog rata folklorna se aktivnost na području šibenskog i drniškog područja uvelike mijenja. Za razliku od brojnih skupina koje su na današnjem području šibenske županije nastupale na prijeratnim smotrama, na onim poslijeratnim ih je zanemarivo malo. U šibenskom je kraju održana smotra 1949. godine na kojoj nastupa skupina pododbora *Prosvjeta* iz Đevrsaka, a godine 1952. skupina *Aktiva narodne omladine* iz sela Široke. Na drniškom području nastupe bilježe samo ogranci *Seljačke sloge* iz Badnja (1949), i Siverića (1948., 1950.). Sve manja prisutnost skupina ogranaka *Seljačke sloge* na smotrama uzrokovana je novim političkim diskursom koji ni na ovom području nije našao velik broj pobornika (Čaleta 2005:510).¹²

Od sredine osamdesetih godina ponovno jača folklorna aktivnost na području šibenskog zaleđa, no do tog vremena ima malo podataka što ne znači da je nije bilo. Vjerojatno je imala lokalni karakter pa nije bila toliko javno popraćena (ibid.). U okviru lokalnih zajednica počinju se osnivati kulturno – umjetnička društva s različitim sekcijama. Pretpostavku o njihovom postojanju Čaleta temelji na donesenim ilustracijama u 3. sveska knjige *Narodno stvaralaštvo šibenskog područja* autora Ive Furčića, čiji su kazivači mahom odjeveni u narodno ruho (ibid.:508). Folklornoj djelatnosti najviše poučavaju učitelji u školama koristeći tradicijsku glazbu i ples kao dio priredbi koje su se održavale ponajviše u dane državnih praznika (Petrović 2013: osobni intervju).¹³

¹⁰ Skupina iz Pakova Sela izvela je napjeve: *Poslušajte hrvatski narode* i *Ovce pasla lipota divojka*. Vidi: Smotra Seljačke sloge 1938. na Ceceli, *Seljačka sloga*, 1938., br. 9, 292-295; prema Čaleta 2005:509. Danas u selu ne postoji živo sjećanje na ovaj događaj (barem ne prema sjećanju starijih ljudi koje sam pitao).

¹¹ Iz drniškog kraja još su nastupile skupine iz Badnja, Kadine Glavice, Moseća, Otavica, Parčića, Gradca, Sedramić, Siverić i Trbounja (ibid.).

¹² Novi politički diskurs zahtijevao je veličanje nove socijalističke države, bratstva i jedinstva, savez radništva i seljaštva, sela i grada pa na glavnim smotrama započinju s nastupima i gradska radnička društva. Glavni je cilj bio smanjiti utjecaj Sloge pa se uz skupine ustrojene u okvirima ogranaka Sloge na smotrama pojavljuju i skupine koje djeluju u okviru politički neupitnih kulturno – prosvjetnih i kulturno - umjetničkih društava ili barem neformalne pjevačke i plesne skupine (Ceribašić 2003:191-192).

¹³ Ivica Petrović navodi kako ih je Marinko Grubišić učio „nekakva kola“ (ne tiču se lokalnog folkloru ali se više ne sjeća o kojim se kolima točno radi). Sve je bilo osmišljeno kao priredba unutar koje su se izvodili skečevi (Pero Budak – Mećava, Klupko), te pjevale narodne pjesme (posebno muškarci, posebno žene). Ivica kazuje kako je on svirao frulu te se sjeća jednog nastupa u Drnišu gdje su izveli Slavonsko kolo *ja cura ti djevojka*. Kolo izvode osnovnoškolci sedmih i osmih razreda, dok stariji

Kako je prethodno napomenuto, organizirana folklorna djelatnost na području šibenskog zaleđa bilježi svoje ponovne strukturirane početke tek od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća. Prvo kulturno – umjetničko društvo koje je na takav način i pokrenuo ponovni folklorni zamašnjak na spomenutom području je SKUD „Sloga“ Pakovo Selo. Osim ideje o animiranju lokalne zajednice kroz jednu novu dimenziju kulturnog života koja podrazumijeva njegovanje i prezentaciju lokalnog folklor, htjelo se biti primjerom da se tako nešto dogodi i u susjednim selima (Miljevci, Mirlović Zagora, Petrovo Polje...) što se poslije pokazalo vrijednim hvale.¹⁴ Nedugo poslije rata bude se i ostala sela koja za uzor imaju koncept i put koji je prošla „Sloga“. Stvaranje samostalne države i domovinski rat bitno su utjecali na djelovanje folklornog stvaralaštva (Sremac 2008:132).

Podatke koje donosim o spomenutim folklornim skupinama odnose se na razloge njihova nastanka, principe organiziranja, djelovanja i prihvaćanja ideje od strane lokalne zajednice, poteškoće koje su prošli na putu od ideje do realizacije, izvedbeni repertoar i njegovu izvedbu, poglede iz osobne perspektive na folklorne skupine okolnom (istraživanog) području, iskustva kroz javnu praksu scenskog predstavljanja, želje i ciljeve za budućnost i sl. Količina podatak koje donosim o istima uvjetovana je prije svega vremenom postojanja, kontinuitetom aktivnosti, publicitetom koji su stekli kod publike i stručne javnosti, ali i kroničarskim angažmanom svojih članova ili mještana.¹⁵

4.2.1 SKUD „Sloga“, Pakovo Selo

O počecima SKUD-a, ideji, nastanku i prvim koracima donosim podatke iz prve ruke, nekolicine idejista koji su začetnici organizirane folklorne djelatnosti u Pakovu Selu, među kojima je i Frane Rakića. O rađanju ideje Frane Kaže

mještani učestvuju svirkom na *diplama*. Poslije priredbe organiziraju i sami mještani mimo posredovanja učitelja.

¹⁴ Više o tome donosim u nastavku teksta na čemu zahvaljujem svojim vrijednim kazivačima i kroničarima zbiljanja koji su ujedno bili među najznačajnijim aktivisti u promicanju ideje. To su Frane Rakić – Sem, i Ivica Petrović – Peko.

¹⁵ Sakupljajući podatke o folklornim skupinama primijetio sam razlike u odnosu prema dokumentiranju rada i aktivnosti kulturno-umjetničkih društava. Svugdje sam moga dobiti osnovne podatke o njihovoj aktivnosti, ali količinu i iscrpnost podataka koje sam dobi od Ivica Petrovića lokalnog kroničara i vrsnog svirača tradicijskih glazbala iz Pakova Sela zaista je pravo bogatstvo kako za potrebe ovog rada, tako i za sve druge koji će imati interesa pisati o SKUD-u „Sloga“ ili općenito o narodnom životu u Pakovu Selu.

„To je krenilo nedgi 83. kad sam se ja vratija iz Zagreba nakon očeve smrti, i ja i kum Frane, tvoj tetak smo se našli. On je meni doša dat sućut i ja sam njemu reka da se definitivno vraćam ode živit, ali naravno da smo onda apsolutno zauzeli jedan stav da se i on vraća, naravno. Trebalo bi osmislit jednu kulturnu dimenziju života da tako kažem. Selo je bilo dosta zapušteno, razjedinjeno, a naš cilj je bija povratiti pomalo ugrožen nacionalni identitet koji smo osjećali da je izgubljen: pod stalnim presingom, maltretitanjem od strane politike, velesrpske ideje, pod tvrtkom realizma, komunizma i ostalih ideja, trebalo je probuditi ovu regiju našu koju smo smatrani uvik da je Zagora kolijevka državnosti. Smatrali smo potrebitim probuditi i animirati ljude. Povratiti im vjeru i pobuditi im nacionalni identitet. Naravno da smo najprije imali ideju napraviti seljačku slogu u Pakovu Selu na temelju događanja iz naše nedavne prošlosti idejom braće Radić. Na tom tragu smo i koncipirali nastanak društva. Znači napravit će mo društvo u Pakovu Selu, ali će se to automatski kad vide ostala sela probudit će i njih. Znači probudit će Miljevce, tu će nastat Stjepan Radić, probudi će Petrovo polje, Ivan Meštrović, probudit će se zagora, "Zvon zagore", Promina itd., što je zapravo i postignuto“.¹⁶

Prvobitna ideja ustvari nije bila tako sveobuhvatna. O njoj nam svjedoči vjerni seoski kroničar Ivica Petrović (Peko) koji mi priča i čita svoje zapise o susretu s interesantnim seoskim mladićem, studentom prava s privremenom adresom u Rijeci, Franom Bilićem (Renje):

„Frane: oću te obavjestiti s obzirom na činjenicu da si ti nekad bio aktivan kao omladinac. Odlučio sam da u selu osnujemo tamburaško društvo. Peko: Značajno me tada pogledao ne bi li na mom licu otkrio nešto specifično. Šta misliš o tome, a? Meni nije tribalo dva puta govoriti što mislim. Idemo u akciju reko jer sam tako nešto jedva čekao i o tome sam mnogo razmišljao pa čak sa nekim starima o tome i nešto razgovarao. Frane: čuj ja sam već neke zva i sredija. Pomoć će nam dat centar za kulturu Drniša. Dat će nam stručnu i finansijsku pomoć i oni su s time oduševljeni kad sam sve iznio. Interes u selu je veliki. Za sada bi nam Drniš osigura desetak tamburica, al ćemo kasnije dobit još. Osim toga poneko će tit imat i svoju. Sa Škaricom¹⁷ sam razgovara i on kaže da nema problema. Oni imaju nastavnika koji bi dolazija dva puta tjedno. Tribat će uključit što veći broj mladih. Ivica: ja smatran Frane da bi malo tribalo poradit na tome da se obnovi naša stara narodna nošnja.

¹⁶ Frane Rakić-Sem. Osobni intervju 15. 08. 2012

¹⁷ Petar Škarica je bio profesor i ravnatelj glazbene škole u Drnišu.

Ako već budemo imali jednu takvu sekciju, onda bi se trebali okrenit našem izvornom folkloru. Uzet u obzir dipele i svirale i o tome smo razmišljali pa ćemo se potruditi da pronađemo žene koje bi nam to skrojile. Tražit ćemo na Miljevcima ili bilo di di se to radi. Frane: isto tako san razgovara sa Brankom Ljubićem u Splitu. On je koreograf u Filip Deviću i on bi nam rado pomoga. Za početak je najvažnije da osnujemo ovu tamburašku sekciju i zainteresiramo mlade. Ivica: ja se s tim u potpunosti slažem i pomoć ću koliko god buden moć“ (Petović 2013: osobni intervju).

Ivičin i Franin razgovor završava obećanjem da će dati sve od sebe da se ideja realizira i da će uskoro usljediti ponovni sastanak. Već sutradan na Pokrovniku kod Ivica se skupila ekipa od pet momaka s Franom na čelu radi detaljnog razgovora za zamišljenu akciju, gdje su dogovorili sastanak u Pakovu Selu na kojem se skupilo više od dvadeset muškaraca. Od starijih to su bili: Ivica Petrović (Peko)¹⁸, Marko Zoričić, Joško Žurić, Ivica Pamuković, Mate Jakelić i drugi, a na čelu glavni i odgovorni Frane Bilić (Renje) otvorio je sastanak. Ponovno je iznio svoje ideje i namjere, a najviše je bilo govora o strategiji nastave koja bi trebala započeti već za pet do šest dana.¹⁹ Zatim je Peko govorio o načinu poticaja mladih na ozbiljnost, disciplinu i rad, te kako ih zainteresirati, zadržati i sve to skupa učiniti im zanimljivim. Zatim je riječ uzeo Mate koji je napomenuo kako se prije svega treba urediti učionica. Uglavnom su se svi složili oko toga da bi među tamburašima trebalo biti više mlade generacije jer brže shvaćaju i lakše uče od starijih.

Nakon par dana učionica je uređena i pronađeni su mladi iz sela koji bi svirali, a par dana nakon toga dogovoren je prvi susret s profesorom i ravnateljem glazbene škole u Drnišu, gospodinom Petrom Škaricom. Međutim, nastupilo je razočarenje jer se profesor nije pojavio. Učenici su se razišli, a od Joška Žurića su saznali da profesor o tome niti ne zna i da mu se sve radi iza leđa. U svojim zapisima, o razlozima Peko iznosi sljedeće pretpostavke:

„Ja sam se začudija misleći da profesor nije došao večeras, ali će doći drugi dan, ali po Joškovu kazivanju on neće doći nikako. O čemu se tu radi? Kako je Frane mogao biti onako samouvjeren. Tu nešto neštima. E sad 18. travnja 1983. Izgleda da je jasno zbog čega je sve ovako ispalo. Zapravo sto posto nisam siguran, ali ako je vjerovati nekim nagađanjima onda je zaista od strane omladinaca nemoguće to

¹⁸ Radi lakšeg snalaženja u daljnjem tekstu za Ivicu Petrovića koristim pripadajući mu nadimak Peko.

¹⁹ Ovo je bio prvi veći javni sastanak održan povodom osnivanja društva, a održan je 3. 04. 1983. Prema zapisima Ivica Petrovića (Peko).

izvesti. O čemu se radi. Govori se kako su tome stali na put ljudi iz općine. Naime u onoj nedavnoj aferi koja je bila toliko napuhana da je stigla sve do saborske govornice pa i dalje, bili u i omladinci iz našeg sela. Nacionalisti su u pitanju i njegovi nosioci. U SUP-u se vodi postupak protiv nekoliko naših. Bolje reći oni su bili sumnjivi i ispitivani su, a dali će na kraju biti neko kažnjen još je neizvjesno. Upali su u oko vlastima i oni su pod daljnjom prismotrom, a kao takvi oni ne mogu izvesti svoj naum. Ne mogu dobiti potporu od društva za kulturno uzdizanje. Ko vele, nije to za njih. Dat će mo im da osnuju kulturno društvo tamo da tamburaju i uz tambure da nam sutra pjevaju nacionalističke pjesme“.²⁰

Bez obzira na probleme nije bilo odustajanja. Peko je zajedno s predsjednikom društva Franom Rakićem (Sem)²¹ planirao registraciju i ozakonjenje SKUD-a. Interesantno je primjetiti ozračje u selu, ali i ono šire prilikom iznošenja ideje o osnivanju društva i potrebe da se ono registrira. O tome mi svjedoči njegov tadašnji predsjednik Frane Rakić:

„Naravno da je bilo jakih otpora. Bilo je otpora najprije tu u selu. Vrlo malo ljudi je prihvatilo ideju. Mi smo radili par mjeseci na ideji dok smo dobili podršku od desetak bitnih ljudi u selu za tu registraciju. E pošto smo to dobili probili smo prvi led. Tad smo išli normalno na registraciju u Drniš, i di je došlo do prvog zastoja? Di smo dočekani na nož od organa tadašnje državne uprave. Naravno to je stalo u ladici. Mi se nismo uspijeli registrirati za jedno godinu ipo, dvi dana, no cilo vrime mi smo radili, kljukali, upirali itd. Neću ti spominjat ova maltretiranja koja smo ja i Frane prošli kad smo išli negdi na put. Išli smo npr. na Vinkovacke jeseni. Tamo smo uspostavili kontakt s ljudima. Bili smo praćeni od tadašnje UDBE ili SDS-a kako se zva. To smo mi primjećivali, naravno. To je sve bilo tako stupidno, providno. Nažalost to je bija okvir u kojem smo radili kad smo počimali“ (Rakić 2013: osobi intervju).

Pet mjeseci nakon iznošenja ideje u javnost napisan je i statut Društva „Sloga“ koji je bilo potom potrebno registrirati u općini Drniš. Evo još nekoliko podataka iz Pekine bilježnice oko tog presudnog trenutka:

„Sad 20. travnja 1983. Danas smo ja i Frane Rakić - Sem vodili kratki razgovor sa direktorom centra za kulturu u Drnišu, o registraciji tamburaškog zbora u Pakovu Selu. On nam je dao pobliže instrukcije kao i na koji način izvršit

²⁰ Ivica Petrović u svojim zabilješkama navodi i to kako je ovo njegovo proizvoljno mišljenje koje možda i nije na mjestu te potom zaključuje: „E, a tako je bilo“.

²¹ Radi lakšeg nalaženja u daljnjem tekstu za Franu Rakića koristim pripadajući mu nadimak Sem.

ozakonjenje takve nakane. Nema zapreke koja bi nam u tome smislu stala na put. Predstoji nam obraćanje nadležnim organima, a u prvome redu profesoru u Šibeniku koji bi se prihvatio dužnosti obučavanja članova tamburaškog društva. Sem će danas razgovarati s tim stručnjakom i u koliko se postigne pozitivan dogovor mi bi počeli uskoro s nastavnim programom.

*„E sada 9. rujna 1983. Registracija Sloge. Čini se da su sve formalnosti oko registracije našeg društva Sloge završene. Napisan je statut koji još treba samo da se registrira u općini Drniš. Centar za kulturu će nam biti pri ruci i mi ćemo moći da krenemo dalje“.*²²

Inicijator, mozak cijele ove akcije Frane Bilić (Renje)²³ u to se vrijeme nalazio u vojsci pa su ostali najistaknutiji idejisti i operativci (prije svega naravno, Sem i Peko), odlučili u međuvremenu nastaviti sami. Neizmjerne je količine energije, entuzijazma i ideja koje je Renje unosi u osnivanje Društva.²⁴ Na njegovu su inicijativu poslane i prve tamburice iz Vinkovaca uz ustup na korištenje dvanaest tamburica iz glazbene škole u Drnišu koje je prethodno trebalo popraviti jer nisu bile u najboljem stanju. Potencijalni polaznici glazbene nastave okupljaju se u školi sa svojim izvršnim odborom koji ih je informirao što je do sada učinjeno i što još predstoji. Nekoliko vrsnih inicijatora uz Peku i Renju odlaze u Drniš radi dogovora oko organiziranja nastave jer je već previše vremena prošlo, a još uvijek se nije ništa započelo. Ravnatelj Škarica ih prima dobrodošlicom, ali im nije dao pozitivne odgovore kojima su se nadali.²⁵ Zbog nedostatka slobodnog vremena morao ih je odbiti, ali ih je uputio na profesoricu glazbene kulture u Siveriću, Milku Tomić, koja je obećala pomoći, ali još uvijek nije bila sigurna hoće li imati vremena dolaziti dva puta tjedno na probe tamburašima u Pakovo Selo. Nakon nekoliko susreta s njom ipak se utvrdilo da ipak neće moći dolaziti.

Zahvaljujući SIZ-u²⁶ za kulturu koji je obećao pomoć Društvu izdavanjem financijskih sredstava, moglo se je krenuti i s izradom stare narodne nošnje. Problem je bio u tome kako nije bilo moguće u selu pronaći sve dijelove nošnje pa je trebalo

²² Osobne bilješke Ivice Petovića.

²³ Radi lakšeg snalaženja i razumijevanja teksta za Franu Bilića u buduće koristim pripadajući mu nadimak Renje.

²⁴ Zajedno s Pekom, smišljao je kakav bi trebao biti prepoznatljiv simbol, pečat Društva koji bi se nosio na kapi i drugim dijelovima nošnje. Prva zamisao je bila znak šibenskog kola i natpis SKUD „Sloga“, Pakovo Selo.

²⁵ Nakon nabavke instrumenata sljedeći problem koji se postavljao pred mlade folklorne entuzijaste bilo je osigurati nastavnika koji će voditi i uvježbavati tamburašku sekciju.

²⁶ SIZ- samoupravna interesna zajednica.

posegnuti za okolnim živućim majstorima i uzorcima. U Trbounju pored Drniša pronalazi se sve osim opanaka, no nije se trebalo žalostiti jer su još uvijek postojali živi opančari,²⁷ koji su i dalje izrađivali opanke. Pomoć dobivaju od Mile Galića koji im obećava napraviti onakve kakve žele i koliko treba. Posuđuje im nekoliko primjeraka, zatvorenijih modela, jer nošnja treba biti kompletna radi fotografiranja u vezi izrade naslovne stranice buduće članske iskaznice. Nakon što je to riješeno, pred družinom je novi zadatak, prikupljanje potrebne dokumentacije i potpisa oko otvaranja žiro-računa za potrebe Društva.

Pošto je to obavljeno bez problema Peko ovako opisuje to poletno, entuzijastično razdoblje i sljedeći korak: „*Ok. Fino. Puni smo elana sa vjerom u bolje sutra. Borba za našu stvar teče po planu. Put nas vodi u Siverić²⁸ kod nastavnice u školu. Opet uvjeravanje. Svim silma i svom nježnošću Renje i Sem oće da je pridobiju, ali ona se uporno brani kao da želi pasti u mrežu i sve je manje razloga da se to ne dogodi. Treba ustrajati uznastojati, u suprotnom klisnut će, uzmaknut će, a triba joj ne dat vremena za to. Jadna žena a i mi, ali osuđena je na žrtvu, pa ako to doista postane jao si ga nama ako je iznevjerimo. Previše se zanosimo lakoćom pri realizaciji naše stvari, a jasno nam je da drugog izlaza nemamo i da samo tako možemo uspjeti*“ (Petrović 2013: osobni intervju).

Prošlo je skoro više od godinu dana od rađanja ideje o osnutku Društva, a da se nije počelo sa konkretnim radom. Isto tako, prošlo je i neko vrijeme otkako se starija ekipa nije sastala oko daljnje organizacije. Svatko je otišao na svoju stranu i k svojim obvezama.²⁹ Jedna od predstojećih, vrlo bitnih obveza, bila je sakupljanje i izrada nošnje. Pošto ideja oko započinjanja rada tamburaške sekcije unutar društva nije protekla tako jednostavno, predsjednik i ostali rukovodioci odlučili su da se više posvete upravo nošnji. Treba oprati vunu, pa otkati, odnosno „istupati“ u rijeci Krki. Još se nađu žene u Župi Mirlović Zagora koje to rade, a jedna od njih je u Radoniću (gospođa Aužina) izrađivala ženske pregače.³⁰ Peko moli svoju mamu da mu ustupi

²⁷ Naziv za majstora koji izrađuje opanke, te drugu obuću, poput gumenjaša ili vilara.

²⁸ Selo pored Drniša.

²⁹ Peko opisuje postojeću situaciju: „Renje je otiša u vojsku. Ostadosmo bez pokretača. Ivica Pamuković radi u Splitu, ne može čovjek stalno dolaziti. Drugi, ko je kuda. Ni mene nema iako sam tu, blizu. Ne vidam nikoga. Morali bi se više tražiti, sastajati jer vrijeme izmiče. O nama se već priča, šuška se. Svi očekuju i to rado pojavu tog našeg Društva. Ja u selu razgovaram posebno sa starijima. Drago im je. Podržavaju našu akciju. Žedni su naše pisma, igre, nošnje. Pomoći će koliko se bude dalo. Vole to; svirka, pisma, igra, te traže, pogotovo onu starinsku. Svi žele vidjeti kaparene, đilete, pasove, pregače, opanke.

³⁰ 250 dinara komad.

jedan kaban³¹ kako bi od njega napravio *bruskaparen*. Rado mu ga ustupa, te nudi savjete uz opise pojedinih dijelova ženske nošnje. Osim prikupljanja financijskih sredstava za izradu nošnje, neki su članovi Društva odlučili sami sebi platiti izradu dijelova nošnje koje bi imali za sebe pa da ih mogu koristiti i u privatne svrhe. Peko je odlučio sebi kod Galića dati napraviti opanke kakve je njegov djed nosio prije drugog svjetskog rata, zvane „opanci na opute“ ili tzv. „pripletaši“ koji su se izrađivali od sirove volovske kože i goveđeg roga, ali nažalost zbog nedostatka materijala to nije bilo moguće. No, sjetio se obuće koju je nosio kao dijete. To su također bili opanci ali rađeni od auto – gume, tzv. „tele“.

Sva priča oko opanaka i ostale ideje morala je još neko vrijeme sačekati zbog iznimne situacije. Naime, u srpnju 1984. neki članovi uprave Društva su pritvoreni radi sumnje da je ideja oko osnivanja „Sloge“ samo paravan i da njihov cilj zapravo širenje nacionalizma i rušenje tadašnje vlasti. Ispitivani su te im je napravljen pretres stanova. Pakovo Selo, a i ostala sela Župe Mirlović Zagora su pod budnim okom vlasti ne bi li se širila kakva državni neprijateljska okupljanja ili slično, pa su čak i na dan sv. Mihovila koji se slavi 29. rujna poslali policijsku patrolu u kontrolu pred samu crkvu, jer se navodno neki predstavnici društva nepovoljno izražavaju, inspiriraju i nagovaraju ostale na neku vrstu neprijateljske pobune.

Drniški SUP,³² današnji MUP, također bi mogao stvarati probleme, jer je izgubljeno povjerenje u mlade Pakova Sela, i to ne samo u njih jer još uvijek postoji sumnja da Društvo ima neke druge namjere pa ga se strogo drži pod prismotrom. Nikako se nosioci priče oko pokretanja Društva nisu mogli miriti s tim kako ih se unaprijed bez ikakvih argumenata osuđuje i sprječava u njihovim dobrim i plemenitim namjerama i usporava realizacija njihovih ideja kulturnog napretka sela i okolice, umjesto da ih se još više potakne, potpomogne i pozdravi.

Sva su ta sputavanja imala dijametralno suprotan učinak. Potakla su ih na još veću ustrajnost u svojim plemenitim nakanama koje nisu imale nikakve veze s neprijateljskom djelatnošću. Njihovo bi odustajanje bilo samo jedan oblik priznanja da ipak rade vlasti na štetu. Trebalo je uvjeriti one koje stoje na putu i ruše slobode kreativnog rada mladih, te njihove plemenite namjere da budu poštteni članovi zajednice koji imaju pravo da žive i njeguju svoju kulturu. Društvu je glavni cilj da se težak život učini mrvicu lakšim, da se unese malo vedrine, radosti i zadovoljstva kroz

³¹ Prekrivač načinjen od sukna.

³² Služba unutarnjih poslova.

igre, ples i pjesmu jer će se tako lakše podnijeti teret svakodnevice, a uz to dobiti poticaj za brže i lakše rješavanje problema umjesto čekanja da se stvari poprave same od sebe.

Kako se cijela priča jako odužila,³³ da bi se malo trgnuli, a i zadovoljili svoje seljane koji već i previše o tome govore u iščekivanju da se nešto dogodi, uže rukovodstvo: Renje, Ive Pamuković, Milan Bilić – Mićo (Renjin brat) je odlučilo da na dan 1. svibnja (Praznik rada) izvedu program koji bi sadržavao jedan komad za koji su pronašli glumce, nekoliko skečeva, seljačku pjesmu i diplo i na taj način bi počeli stvarati jezgru svoga Društva. Kako se već nije uspjelo naći nastavnika za tamburice, počelo se s onim što se imalo na raspolaganju, kolom, diplama i *ojkavicom*. Uz netom navedene probleme na koje se nikako nije moglo utjecati, problem su stvarale i svakodnevne obveze članova koje se također bile neizbježne te udaljenost, jer nisu svi živjeli u selu (neki u Šibeniku, neki u Splitu ili okolici).

U svibnju 1985. godine, škola za tamburaše je napokon počela sa radom. Zahvaljujući vještoj organizacijskoj sposobnosti Ivice Pamukovića škola je najprije dobila klupe i stolice, a potom i svog prvog učitelja, umirovljenog profesora Ante Sladoljeva iz Vodica,³⁴ koji će osim podučavanja u sviranju također obaviti i sitne popravke na instrumentima, te popraviti i naštimati žice.

Okupivši radoznanu i veselu mladež, na prvom satu profesor podučava svoje učenike kako se tamburica drži, koja su imena žica i kako se sviraju neki od osnovnih dur akorda (C, D, F, G, A), a svojim vedrim pristupom potiče ih na rad s tim da će se sigurno još veći broj mladih zainteresirati a i započeti s učenjem čim pristigne još instrumenata. Prvi dojam profesora dosta je pozitivan te se nada kako će učenici kontinuiranim probama moći izvesti neke lakše kompozicije za otprilike godinu dana. Održava im desetak teoretskih sati radi lakšeg i bržeg učenja sviranja dok ne stigne dovoljno instrumenata za sve učenike, a u međuvremenu su stigli i udbenici. Poslije nekog vremena Zoran Zoričić i Mićo uspijevaju nabaviti trinaest instrumenata po koje odlaze u Pitomaču.

Nakon dolaska instrumenata i detaljnog uređenja stare učionice koja će služiti kao glavna prostorija u kojoj će Društvo vježbati bio je red i na maloj proslavi kako to

³³ Već je prošlo skoro dvije godine od početka inicijative o osnivanju SKUD-a, a da se nije započelo s radom.

³⁴ Profesor, sa svojih 70 godina također je podučavao harmoniku i gitaru, te predavao latinski, talijanski, francuski i njemački. Cijeli je život učio a da nije mario za materijalno, izvrstan je pedagog i pošten čovjek – tako su za njega govorili Pakovčani koji su ga vrlo brzo prihvatili.

jednome selu i priliči. Pozvani su članovi SIZ-a za kulturu iz Drniša, članovi Društva, te profesor Ante Sladoljev sa svojom suprugom Blaženkom. Počašćeni su pečenom janjetinom i vinom.

Razvija se i ideja o odlasku na *Vinkovačke jeseni* čija se realizacija ne čini ni malo lakom. Uslijedili su brojni sastanci i dogovori na kojima je stari seoski veteran, Marko Zoričić, vodio zapisnik kojeg će kao izvještaj sa sastanaka dostaviti SIZ-u za kulturu u Drniš. Na sastancima su prisustvovali i članovi Mjesne zajednice kako bi pratili rad i planove Društva. Plan je da se na *Vinkovačkim jesenima* predstave sa nekoliko „seljačkih“ pjesama kako ih naziva Peko, dva, tri kola i diplama. Od pjevača izabrali bi trojicu mlađih i trojicu starijih muškaraca, u kolu bi bila kombinacija žena i muškaraca, a na diplama bi ih predstavio Ante Bilić. Za početak je bilo važno da se probije led i da se zna da inicijativa u Pakovu Selu postoji.

S ciljem koji je zacrtan moralo se požuriti u nabavci narodne nošnje i učenju sviranja. Za nošnju su se brinuli gotovo individualno. Nastava sviranja povećava se sa dva na četiri puta tjedno, a profesor je učenike rasporedio u tri skupine kako bi svaki učenik imao priliku imati instrument u rukama s obzirom da je instrumenata bilo samo trinaest, a učenika više od trideset. Dogovoreno je s učenicima da se nastava održava sve do srpnja.

Bez obzira na veliku volju i trud do narodne je nošnje bilo jako teško doći, gotovo nemoguće, pa se od zadanog cilja ipak moralo odustati. Uz to su se dogodite promjene mjesta boravka nekoliko od glavnih i odgovornih u Društvu, Renje je morao na studij u Rijeku, Sem je poslom morao u Split, a i Peku je posao bacio u Šibenik tako da je najveća odgovornost pala na Renjinog mlađeg brata Miću koji je ostao vjeran životu na selu. No, ni ta situacija neće drastičnije narušiti put ka ostvarivanju cilja, pa tako već u rujnu tamburaši nastavljaju s nastavom samo sa dosta drugačijim rasporedom. Sastaju se jedan dan u tjednu, svake nedjelje od devet sati ujutro do četiri poslijepodne, podijeljeni u grupe i sa malim pauzama. Morao je postojati dogovor i sa mjesnim svećenikom jer su neka od djece odlazila na misu.

Kako su slijedili hladni jesenski i zimski dani valjalo je prirediti drva na ogrjev kako vješti prsti mladih tamburaša ne bi bili promrzli. Složno se društvo nakon radne akcije, prilikom večernje okrijepe i druženja dogovara o daljnjim planovima, posebno o godišnjoj konferenciji SKUD-a koji se ima uskoro održati.

Na sastanku koji je uslijedio raspravljalo se o prvom nastupu koji bi Društvo trebalo održati, koji bi bio program i ko bi sve trebao nastupati. Osim dosadašnjih

uobičajenih ideja oko scenskih točki koje bi se izvodile (kolo, diplo, muška pjesma), po prvi put se dolazi na ideju kako bi bilo lijepo da sudjeluju i žene lijepog i snažnog glasa sa nekoliko pjesama. Za uvježbavanje koraka u kolu, podučavanje mladih i podsjećanje starijih, zadužen je prosvjetni radnik Joso Zoričić.

Probe su se u školi provodile svako večer. Uči se nijemo kolo *po naški*, *biralica*³⁵ i *kukunješće* uz usnu harmoniku. Na probama se sastaje i po pedeset plesača, različitih generacija, muškaraca i žena, djevojaka, među kojima treba izabrati šest najboljih parova koji će nastupiti. Plesači brzo uče i uporni su. Nakon što su svi naučili korak napravljena je selekcija na bolju i lošiju grupu kako bi bolji mogli nesmetano napredovati. Morali su voditi računa o elegantnom držanju, pogledu, osmjehu, o brzini i lakoći pokret i sl.

Za kolo *po naški* odlučeno je da se izvodi uz pratnju *dipala* Mladena Žurića, dok je glazbenu pratnju *kukunješću* određen Peko na usnoj harmonici. Kako bi se olakšale probe, odlučeno je da se glazbena pratnja snimi na kazetofon, a nakon uvježbanih koraka valjalo je osmisliti zanimljivu koreografiju. Nerijetko bi se nakon iscrpnih proba, znojni i umorni plesači i pjevači okupili oko Peke i njegove harmonike pa bi zajedno otpjevali nekoliko veselih narodnih pjesama kao npr. *Na livadi pod jasenom*.

Prošlo je gotovo godinu dana otkako Društvo funkcionira nesmetano od strane vlasti iako se zna da su pod burnim okom policije na indirektan način, ali dobrim i kulturnim ponašanjem svojih članova bez ikakvih incidenata pokazuju da se mogu otkloniti sumnje koje su postojale od onih krugova koji su htjeli i pokušali zakočiti njegov rad.

S obzirom da su sva uvježbavanja privedena kraju došlo je krajnje vrijeme da se sašije nošnja. Neki su se članovi dogovorili (Mićo, Sem, Mile Zoričić, Ive Pamuković) kako će pročešljati po vlastitom selu, ali i ona okolna kako bi se sakupili vjerodostojni uzorci za izradu nošnji. Sem se prisjeća te akcije, ali i nelagodnog iskustva koje je doživio od nekih članova Društva koji su koristili prikupljenu nošnju, te stoga nudi i neke korisne savjete:

„Ja sam na svoj brk donija deset narodnih nošnji. To je sve nestalo. Ja i Ivica Petrović smo išli i još neki ljudi, okolo po Zagori od kuće do kuće i pitali koristeći prijateljstva mog pokojnog oca. Mi smo na brk mog pokojnog ćaće dobili dvi, tri

³⁵ Kolo u kojem se plesači držeći za ruke i šeću. Jedan vodi pjesmu, a drugi ga prate. U sredini se nalazi momak koji bira partnericu (curu) za ples.

narodne nošnje. Ti su ljudi mene znali. Ti si Frane Rakica? Jesan. E to je moj prijatelj, ja ću tebi dat. Ja i Ivica Peko smo Podumce prošli, Unešić, Mirlović Zagoru. Ja sam iz Siverića donija dvi nošnje. Siveričke, Miljevačke, Prominske. Sve je to nestalo. Sve su to ljudi poslin kad su došle naše nošnje omalovažili i bacili umisto da su mi vratili pa da ja vratim ljudima. Onda su se javili oni koji su bili drugorazredni igrači u društvu i onda su oni dobili na važnosti. (...) Želim skrenit pozornost da triba to zaštitit. Narodne nošnje su sad kod svih bivših pjevača, plesača itd. One će se prisvojiti i postat privatno vlasništvo i društvo će ostat bez narodne nošnje, jer će ubrzo neko reć, neznan ja di je, nije u mene i čuvat će je u ormaru. To se već osjeti. Znači te nošnje tamo, vi mladi morate napraviti jednu novu snagu, a dat će vam se potpora da te nošnje prikupite na jedno misto, da ih memorirate, da ih utkate. Ja sam sebi nakon tri nošnje šta sam da u društvo, napravija ponovo nošnju. Najbitniji su opanci. Imate ih, nestat će vam. Oni su sad unikatna vrijednost. Zapamti. To morate pod hitno spašavat“ (Rakić 2013: Osobni intervju).

U nekim su selima mještani bili voljni i da prodaju neke dijelove muške i ženske nošnje identične onima kakve su i pakovčani nosili (npr. dobro sačuvanu žensku *carzu* žena je prodavala za 20000,00 dinara). Predsjedništvo odlučuje izdvojiti veću količinu novca radi otkupa odjevnih predmeta jer postoje i druga društva koja bi ih možda mogla uzeti za svoje potrebe. Trebalo bi, također kupiti sukno i pronaći žene koje su voljne i znaju ga vesti. Za početak je obuća improvizirana (žene imaju crne čarape i *trike*, a muškarci *gumaše* i *kalce*) dok ne budu izrađeni originalni opanci.

Nakon točno tri godine od spominjanja ideje o osnivanju Društva određena su mjesta i datumi prvih nastupa te točke programa. Prvog i drugog svibnja nastupi su bili zakazani da se održe u mjesnoj školi gdje društvo i vježba i to dvije večeri zbog malog prostora, a iznimno velikog interesa mještana i okolice. Ako bude lijepo vrijeme nastup će se prebaciti ispred škole, a treći svibnja zakazan je nastup u Unešiću.

Dva tjedna prije nastupa napravljena je selekcija među plesačima na način da su oni najmlađi stavljeni na čekanje jer njihovo vrijeme ima tek doći. Oni koji će nastupiti intenzivno su uvježbavali već osmišljenu i ne tako kompliciranu koreografiju, a generalna proba s tamburašima zakazana je za par dana prije nastupa. Pozornicu koja je bila smještena ispred škole pažljivo su osigurali i uredili članovi Društva uz pomoć Mjesne zajednice na način da bude svima vidljivo ono što će se na njoj prikazivati. U međuvremenu je stigao dugo odsutni Renje i sa sobom iz Prigorja

Zagorskog donio desetak nošnji za djecu uzrasta do otprilike deset godina, te skoro trideset pari ženske i muške obuće.

Pri prvom nastupu prisustvovalo je više od sedamsto ljudi, najviše je mještana i onih iz okolice, nekih iz Šibenika i Drniša, čak i iz Njemačke koji su podrijetlom iz Pakova Sela. Na prvi nastup pozvani su i djelatnici Drniške općine, SIZ-a za kulturu i MZ-e te oni koji su bili sumnjičavi oko svega, zatim novine, radio i televizija. Obasjanu i ukrašenu pozornicu preplavile su nošnje, kola, te monolozi koji su izmamili mnogo pljeska, radosti i smijeha, pa i koju suzu radosnicu, sve uz ponos jer Pakovo Selo zasigurno do tada nije doživjelo takvu kulturnu manifestaciju. Veselje je nastavljeno do ranih jutarnjih sati. Nakon nastupa u Unešiću za cjelokupan rad društva i njegove rukovodioce dodijeljene su visoke ocjene, mnoge pohvale, pozivi na smotre folkloru, u radio emisije i sl.

Program je otprilike izgledao ovako:

1. dvije himne : *Hej Slaveni* i *Lijepa naša domovino*, sviraju tamburaši
2. pučke pjesme pjevaju: Rade Petrović, Jole Rakić, Mile Zoričić i Nediljko Petrović. Na pozornicu se smještaju plesači za sljedeću točku uz zvuke *dipli* Mladena Žurića
3. *Kolo kukunješće*, uz usnu harmoniku Ivica Petrović
4. tri dalmatinske melodije: *Biseru južnoga mora*, *Falile se Kaštelanke* i *Slušaj kćeri ove riči moje*, sviraju tamburaši
5. Pejakovićev monolog *Oj živote* uz izvedbi desetogodišnjeg Hrvoja Rakića
6. *diplarska* pjesma Mladena Žurića
7. dvije narodne pjesme: *Dir-diridika* i *Nikaj na svetu*, sviraju tamburaši
8. glazba iz starog narodnog kola, na fruli: Ivica Petrović
9. *kolo po naški*
 - sve to uz najavu voditeljice programa Marine Rakić.

Osim uspješnih nastupa i mnogih dobivenih pohvala najveće bi priznanje bilo svakom pojedincu kada bi uspjeli opstati i dalje marljivo nastaviti sa svojim radom, poboljšavajući postojeći repertoar i obnavljajući ga dodavanjem novih dijelova. Zadatak nije nimalo jednostavan jer mnogi odlaze na sezonske ugostiteljske poslove, neki u vojsku i sl., ali nada se polaže u nove momke i cure, koji su potaknuti viđenim nastupima.

Od svog osnutka pa do danas Društvo bilježi preko stotinu službenih nastupa kako diljem Hrvatske,³⁶ tako i nekoliko u inozemstvu.³⁷ Aktivno je do 2000-ih kada dolazi do osipanja članova (mladi odlaze na studij, za poslom, dok generacije iza njih oskudijevaju brojnošću da ih nadomjeste). U posljednjih nešto više od godinu dana pokrenuta je akcija ponovnog prikupljanja mladih i učenja kola. Isto takvu potrebu zahtijeva muška i ženska *ojkalica* s obzirom na poznu dob pjevačke sekcije. U okviru pomlađivanja samoga Društva, te njegovog daljnjeg (ponovnog) aktivnog djelovanja vidim i svoju ulogu kao osobe koja je aktivni član Društva, a danas i obrazovana po tom pitanju. Ja osobno ali i cijela mlada ekipa okupljena oko ponovnog pokretanja Društva uživa veliku podršku starijih članova, prije svega onih prvotnih začetnika:

„Lipo je vidit tu dicu da plešu. Još uvik traje, još je živo.. Lipo je to znat nastavit, ne gasit. Imamo sve. Treba se organizirati sad. Društvu prijete po mene raspad u koliko se ne javi jedna nova snaga koja ima energiju koju više nemam ja ni Frane Bilić. To možete ti i Jakov i moja dica sutra, napraviti, organizirati se da zaštitite dobra društva“ (Rakić 2013: osobni intervju).

4.2.2 KUU „Zvona Zagore“, Mirlović Zagora

Osnivanje KUU „Zvona Zagore“ predstavlja početak organizirane folklorne djelatnosti na području Mirlović Zagore. Jedini dotadašnji oblici folklornog predstavljanja odnosili bi se na spontane izvedbe prilikom proslave mjesnog sveca zaštitnika (sv. Jakova) kada bi se u selu održavao sajam pa bi se sakupio veći broj ljudi. Migracijom stanovništva i promjenom u načinu života takve manifestacije polako splašnjavaju i odlaze u zaborav, a samim time i uprizoravajući folklorni sadržaj. O interesantnim okolnostima koje su inicirale početak organizirane folklorne djelatnosti kazuje mi voditelj KUU „Zvona Zagore“ Vinko Bulat:

„Bilo je to 17. rujna 2000. godine kada su se vraćali hodočasnici iz Mirlovića i onih okolnih sela sa hodočašća u biskupiji kod Knina. Autobus pun vjernika, predvođenih tadašnjim župnikom fra Božom Čurčijom zaustavio se u Konjevratima radi kraćeg odmora. Svi su izišli iz autobusa, a fra Božo je rekao najstarijoj trenutno prisutnoj Tonki Burić kako je ona najstarija da zna igrati kolo pa nek nauči

³⁶ Niz godina „Sloga“ je aktivno sudjelovala na smotrama folkloru: „Na neretvu misečina pala“- Meković, „Vinkovačke jeseni“-Vinkovci, „Međunarodna smotra folkloru“- Zagreb. Tu su još brojni nastupi unutar županije, te brojna gostovanja diljem Hrvatske.

³⁷ U inozemstvu „Sloga“ je nastupala u Beču, Münchenu i Göteborgu.

mlačariju da ne dangube po Konjevratima. Svi su ideju prihvatili s oduševljenjem i uhvatili se za ruke, Neki su znali nešto, neki nisu ništa, ali su zaigrali starinsko kolo“ (Bulat 2013: osobni intervju).

sl.2. KUU „Zvona Zagore“ Izvor: www.google.hr Zadnji posjet: 18.9.2013.

Interesantno je za napomenuti kako je inicijativa krenula od župnika, a ne od samih mještana. Nakon tog događaja u rujnu, animiranjem i starijih osoba u KUU-u se uključuje veliki broj osoba različitih životnih skupina. Nedugo nakon toga počinju se održavati redovne probe za folklornu sekciju. Poduku provode Martin i Jerko Burić, te Zorka Matas, mještani koji su bili iskusni i spremni svoje folklorno znanje prenijeti na mlade. Probe su se najprije održavale u vjeronaučnoj župnoj dvorani, a potom u prostorijama škole. Gospodin Vinko ističe zadovoljstvo učesnika proba, te intenzitet učenja u narednih nekoliko mjeseci. Osnovni folklorni repertoar koji se uvježbavao odnosio se na izvorna kola mirlovačkog kraja: *kolo po naški, kolo po četiri puta, i biralica sa diplomama*. Nakon uvježbanog program KUU bilježi i svoj prvi javni nastup iza mise Ponoćke 2000. godine ispred župne crkve Marina Uznesenja u Mirloviću. O tom događaju Vinko kazuje:

„To je zaista bija jedan lip prizor folkloru pred crkvom Marijina Uznesenja u Mirloviću i baš jedna lipa božićna čestitka tim mještanima koji su došli na ponoćku. Iza toga je bio pripremljen božićni prijem u Župnom dvoru. Sve se to ponavljalo i za dan sv. Stipana, znači dan kasnije. Opet je bio nastup te folklorne skupine, zaigralo se kolo, pivale božićne pisme i veliku podršku su svi skupa dobili od župljana“ (ibid.).

Izniman doprinos u pokretanju udruge dao je pokojni Ante Paško Maleš. U svom radu o organiziranoj folklornoj djelatnosti na području šibenskom zaleđa Čaleta navodi javi susret s gosp. Malešom na manifestaciji *Ivanjke noći* u Radošiću, selu u zaleđu Kaštela. Na toj se manifestaciji uz *Miss Dalmatinske zagore* predstavlja i brojne svirače, pjevače i folklorna društva s područja Zagore, a među sviračima nastupio je i Ante Paško Maleš svirajući na *diplama*, te je nakon svog nastupa javno izjavio: *Sljedeće godine i ja dolazim sa svojim jatom u Radošić* što se sljedeće godine i ostvarilo (Čaleta 2005:513). Njegova se uloga najviše odnosila na pripremanje administrativnih obveza oko registracije udruge, ali je jednako tako redovito dolazio na organizirane susrete (*prove*) koje su se održavale najprije u vjeronaučnoj župnoj dvorani, a potom u prostorijama mjesne škole u Mirloviću.

U siječnju 2001. godine održana je prva osnivačka skupština na kojoj je reguliran službeni formalno-pravni ustroj kako bi Udruga mogla regularno funkcionirati. Na njoj je izabran i prvi predsjednik Ante-Paško Maleš, a za potpredsjednika je izabran Nediljko Madžar.

U narednih nekoliko godina Udruga regularno funkcionira, održavaju se probe, nastupi,³⁸ ali dolazi do trzavica među članstvom pa se saziva nova skupština 16. listopada 2004. godine te se izabiru nova tijela. U tom periodu na funkciju voditelja programa i suradnje dolazi Vinko Bulat, za predsjednika Ivica Mađar, a za koreografa Vuga Marin. S tim činom Udruga ulazi u novo razdoblje, a njezin rad i djelovanje poprimaju nove konture. Osnovane su tri sekcije: folklornu, pjevačku i dramsku, a intenzivno se radi i na sakupljanju tradicijskih predmeta za malu amatersku etno zbirku.

Od 2004. godine osim na uvježbavanju folklornog programa Udruga se dosta zalaže oko uređenja i adaptiranja prostora bivšeg poduzeća (bivša Zadruga) „9. maj“, koje dobivaju na korištenje, pa se uz svesrdnu pomoć donatora i marljivih članova prostor uspješno prilagođuje njihovim potrebama.

U narednom periodu se dosta radi na prikupljanju nošnje, te se bazira na obnovi proslave (*fešte*) na dan sv. Jakova (mjesnog sveca zaštitnika). Proslava je

³⁸ Nastupi su u početku uglavnom bili vezani za lokalnu sredinu: smotre crkvenog pjevanja u Zatonu, Vukšiću, nastupi u Pridrazi, Kaštelima, Slivnu, Bračeviću, Zlopolju. U Zlopolju je bio izbor za najljepšu nošnju gdje je prvo mjesto osvojio Nediljko Madžar. Udruga je nastupala i u Radošiću na „Ivanjskim noćima“, Podumci, Pakovo Selo, Biskupija... Udruga bilježi nastupe i na istaknutim nacionalnim smotrama folklor: Vinkovačke jeseni, Đakovački vezovi, Brodsko kolo, Međunarodna smotra folklor u Zagrebu, te do danas više od 100 javnih nastupa na smotrama folklor, priredbama i raznim manifestacijama te samostalnim cjelovečernjim programima.

koncipirana na način da bi se u prvom djelu večernjeg programa predstavljala zavičajna folklorna baština gostujućih Društava koja su obično ugošćavala KUU „Zvona Zagore“ prilikom sličnih manifestacija u svome kraju.³⁹ Takvi su događaji predstavljali jedan oblik smotre folklora nasumično biranih folklornih skupina bez favoriziranja određenog geografskog područja ili folklorne specifičnosti.

Ono što KUU „Zvona Zagore“ predstavlja na sceni čine *pisme* i kola mirlovačkog kraja. Tu spada: *biralica* uz *diple*, kolo po četiri puta, te muško i žensko *pivanje*. Sve ostalo šta je rađeno „Geni, Geni kameni“ po pjesmi Marka Perkovića Thompsona, igrokaz-prikaz starog svadbenog običaja pod nazivom „Oj divojko diži se iz dvora“ koji je prošlo ljeto (2012. godine) prikazan u Pirovcu gdje je osvojio prvu nagradu. Postoje još nekoliko igrokaza koje Udruga uprizoruje tijekom cjelovečernjih nastupa (...“da zabavi svijet“...) ⁴⁰, ali je temeljni fokus očuvanje i prezentiranje folklorne baštine. Voditelj ističe kako su mještani, a posebice mladi s oduševljenjem prihvatili ideju o osnivanju društva, što nije bio slučaj primjerice u Pakovu Selu, a svoju ulogu kao voditelja najviše vidi u dramskom te dokumentacijskom djelu bilježnja djelovanja Udruge. S obzirom na sličnost ili istost u folklornom izričaju na promatranom području, na smisao folklornog djelovanja i njegovu održivost voditelj gleda pozitivno te podržava brojnost folklornih skupina s obrazloženjem kako svako selo unatoč svojim identičnostima ima i svoje specifičnost te je najbolji predstavnik folklora svoga zavičaja. O tom kako se organizirana folklorna djelatnost odrazila na društveno-kulturni život Mirlović Zagore kazuje sljedeće:

„Mislim da svako od naših ljudi bilo u Mirloviću ili van Mirlovića to gleda dosta blagonaklono, ljudi to prihvaćaju. Drago im je da se nešto i u našem mistu dešava. Mislim da su Mirlovići i sva ova naša sela koja imaju KUD postala prepoznatljiva u državi. Mirlović je malo selo, Miljevci su isto mali, Promina, Petrovo Polje, al upravo po tim nastupima na Vinkovačkim jesenima, na Đakovačkim vezovima, Međunarodnoj smotri folklora di smo bili, Mirlović kao jedno malo misto se pojavljuje, tako da se čuje za njega i tako“ (ibid.).⁴¹

Prema riječima voditelja i članova Udruge, utisci s nastupa su impresivni. Publika s oduševljenjem prihvaća i podržava ono što se izvodi i prikazuje na sceni.

³⁹ Na identičnom je principu funkcionirala je i fešta u Pakovu Selu koja se održavala 4. kolovoza povodom dana Pobjede.

⁴⁰ Vinko Bulat. Osobni intrvju. 14.01. 2013.

⁴¹ Isto.

Izazovi koji se stavljaju pred Udrugu najviše se tiču zadržavanja i interesa mladih da se vežu oko nje. O svojim vizijama za budućnost voditelj Vinko Bulat ističe:

„...Mi i dalje namjeravamo raditi, vježbati, nastupati, malo članstvo pomladiti. Ti stariji se polako bliže kraju nastupa, jer ljudi sa 70 i više godina koju godinu još, tako da eto u tome djelu nastojat ćemo se održati još. Demografska slika je takva kakva je, pa će i o tome puno ovisiti, isto tako financije. Srića šta nas stvarno općina prati i jako nam puno pomaže. Nikad nama nije ni bilo kome od nas dovoljno. Mi bi tili više, ali situacija je takva kakva je...“ (ibid.).

Osim očuvanja folklornog izričaja želja je da se realiziraju i ostali projekti snimanja (dokumentiranja) tradicijskih običaja⁴² kao što je već učinjeno sa svadbom.

4.2.3 KUU „Miljevci“, Miljevci

Osnivanjem KUU „Miljevci“ na istoimeno platou koji obuhvaća sedam sela započinje organizirana folklorna djelatnost. Ovakav oblik aktivnost u Miljevcima iskazuje zavidnu jačinu pripadnosti određenim identitetima, arhaičnim stilovima i žanrovima pjevanja, svirke i plesa. Inicijativa za osnivanjem KUU došla je od Miljevačkog Sabora⁴³, odnosno nekoliko miljevačana koji su odlučili ideju provesti u djelo. U ožujku 2004. godine okupile su se ljudi mlađe, srednje i starije životne dobi, te se krenulo sa uvježbavanjem folklornog programa. Svoj prvi nastup Društvo je održalo u lipnju iste godine na miljevačkim *Užancama*⁴⁴. Tridesetak stalnih članova redovito održava susrete (*prove*), a o samom djelovanju Društva i njegovom repertoaru kazuje mi njegov predsjednik Drago Bačić:

„Uglavnom se bavimo ovim miljevačkim izričajem pjesme i kola. Imamo 4-5 kola miljevačkih koja su autohtona kola, ovdje sa ove naše Miljevačke kamen ravnice a to su; kolo kase, kolo trke, noga u kolo, starinsko kolo, i biralica koje istina rade i ostala društva ova naša koja su zastupljena u tom pogledu“ (ibid.).

⁴² Trenutno se radi na projektima snimanja nekadašnjeg načina uzgoja žitarica, od usjeva do konačnog proizvoda, te ekranizaciji svadbe koja je već postavljena na scenu.

⁴³ Miljevački sabor je udruga koja okuplja mještane Miljevaca koji svojim idejama, znanjima i sposobnostima mogu doprinijeti razvoju Miljevaca. Udruga njeguje i potiče sve pozitivne tradicijske vrijednosti svoga kraja, te predlaže viziju razvoja Miljevaca u njegovom urbanističkom, komunalnom, gospodarsko-turističkom, kulturnom i sportskom aspektu. Brine za zaštitu povijesnog i kulturnog naslijeđa. www.programstep.info. (Zadnji posjet 9.03.2013.).

⁴⁴ Svečanost koja se održava u čast oslobođenja Miljevaca od velikosrpske agresije 21. lipnja. 1992.

Sličan razvojni put kao i ostala Društva prošli su i Miljevci. Veliku pomoć i podršku u početku dobivaju i od prof. Vidoslava Bagura nakon čijeg odobrenja izvedbenog folklornog sadržaja kreću na smotre folklor. Nakon nastupa na smotri folklor Dalmacije u Metkoviću pod nazivom „Na neretvu misečina pala“ uslijedili su nastupi na „Vinkovačkim jesenima“ kojeg predsjednik KUU ističe kao iznimno upečatljiva, zatim „Đakovački vezovi“, „Zlatne žice Slavonije“, smotra folklor Karlovačke županije, redoviti nastupi na smotri folklor šibenske županije, te brojna gostovanja na lokalnoj i međuzupanijskoj razini.

Već devet godina na Miljevcima se održavaju *Užance*, svečanost slična onoj kakva se održava na dan sv. Jakova u Mirlović Zagori. Budući da je osmišljenost programa identična KUD-a koja gostuju na *Užancama* obično isto tako ugošćuju i KUU-o „Miljevci“ .

Prilikom prolongiranja ideje naišlo se na jako dobar odaziv i podršku mještana. O samim počecima i realizaciji ideje govori mi predsjednik KUU „Miljevci“ Drago Bačić:

„Kad smo 2004. god. u ožujku mjesecu krenili u osnivanje društva osim ovog administrativnog djela gdje smo napravili osnivačku skupštinu, napravili akte i to sve skupa, organizirali se i prijavili dolje u županiju u Šibenik u upravni odjel. Kad smo operacionalizirali ovaj administrativni dio onda smo krenuli u prikupljanje novčanih sredstava gdje nam je od same pomoći počevši od inicijative s obzirom da nismo imali još nikakvi nastup ni to sve skupa, jedan veliki odaziv su dali sami Miljevčani tu na Miljevcima, ali i Miljevčani diljem svijeta. Oni su to ocijenili kao nešto vrlo pozitivno. Bilo im je drago da je jedna takva KUU osnovana koje bi imalo za cilj očuvanje i promicanje Miljevaca i najvećim djelom su se odazvali za novčana sredstva koja smo od njih potraživali, a ode je veliki poticaj imao i sam grad Drniš, odnosno općina Drniš kojoj mi pripadamo, a naravno i županija Šibeniko-kninska. Nakon prikupljenih sredstava odmah smo krenuli u izradu muških i ženskih narodnih nošnji“ (ibid.).

sl. 3. KUU „Miljevci“ Izvor: www.facebook.com Zadnji posjet: 18.9. 2013.

I na primjeru Miljevaca možemo primijetiti kako su mještani s oduševljenjem prihvatili ideju i u svakom smislu potpomogli da se ona realizira. Predsjednik ističe kako su mladi koji su došli u folklor ostali njime zaintrigirani, a posebice ih oduševljava kad se ide negdje na nastup izvan županije, jer ih raduje upoznavanje novih sredina, ljudi, te stjecanje novih prijateljstava i iskustava. O pristupu koji je korišten da bi se mlade s području Miljevaca zainteresiralo za folklor predsjednik KUU kazuje:

„Kad smo razgovarali o tome svemu skupa jednostavno smo razgovarali da je KUU „Miljevci“ nešto što su nam u nasljeđe ostavili naši pradjedovi, naši preci. Dakle oni kroz prezentaciju Miljevaca osviješćivaju što su kroz našu povijest svi ti naši preci izvodili, pjevali. Nisu organizirano, ali su održavali i animirajući ih, pričali smo u tom smislu da je na njima da to nastave, svjetlu tradiciju Miljevaca i mislim da su oni to dobro shvatili i mislim da im je to jedan motiv više da se bave sa folklorom organizirano“.

Probe se održavaju kroz cijelu godinu jednom na tjedan u trajanju od devedeset minuta osim u zimskim mjesecima jer je problem grijanje prostorije gdje se održavaju. Udruga nema angažirana nikakvog stručnog voditelja folkloru s obzirom da su trenutno bazirani samo na izvornom folkloru miljevačkog platoa, tako da

predsjednik Udruge uz pomoć starijih iskusnijim mještana, sam provodi uvježbavanje folklornog sadržaja za scensko izvođenje. Probe i sistem učenja tako je koncipiran od samog osnutka što naravno, prema riječima predsjednika Drage Bačića ne znači da se u skoroj budućnosti ne planira i proširenje sadržaja koji bi se izvodili na sceni u smislu učenja folkloru drugih područja Hrvatske što bi podrazumijevalo angažman stručnog voditelja (ibid.). Na moj upit o smislu prikazivanja i održivosti tolikog broja KUD-ava na tako malom prostoru predsjednik Udruge „Miljevci“ ističe:

„Pa gledajte vako na prvi pogled to može nekome izgledati isto, međutim ako malo pomnije pratimo ima tu različitih varijacija, sitnica koje ipak ne znače da je sve to isto. Najviše na što ljudi mogu pomisliti da je isto je kad se iziđe, taj vizualni izgled nošnji pa ih to podsjeća da bi to moglo biti slično ili isto, Međutim uvjeravam vas da ima raznih varijacija bilo u pjevanju, bilo u koraku kola. Nije to baš sve isto kako se mislilo. Mislim da je vrlo pozitivno da što više sela njeguje svoju folklornu baštinu jer gledajte, Hrvatska je baš poznata po svojoj raznolikosti, ne samo Miljevci i dio šibenske županije nego i lijepe naše. Po tome smo baš posebni u Hrvatskoj što imamo bogatstvo toga izričaja folklornog pa tako i ovdje iako smo u blizini nismo svi isti, ne izvodimo sve isto baš“ (Bačić 2013: osobni intervju).

Današnje stanje folklornog izričaja je takvo da on pretežito živi još samo na sceni u vezi s čim i moj prethodno spomenuti sugovornik ističe:

„Normalna je stvar kad sada živimo u tom nekom vremenu, dolazimo na uređene pozornice i u tom smislu jednostavno ne možemo pobjeći, a sve ovo drugo što se tiče samoga izvođenja po mom mišljenju je dosta vjerno oslikano. Kad bi sad zamislili da toga nema nakon ovih 10 godina vjerujem da bi to i kod njih izazvalo jednu prazninu i smatram da su to oni prihvatili kao svoje, kao nešto što nas određiva u ovom smislu da otrgnemo od zaborava tu nekakvu našu prošlost“ (ibid).

Na moj upit o tome da li smatra da je domovinski rat utjecao na poslijeratni folklorni zamašnjak ističe kako misli: „da je u hrvatskoj u zadnje vrijeme u trendu osnivanje Društava“ (ibid.). Nadalje navodi kako je u zadnjih 5-6 godina osnovano puno društava te kako su ljudi shvatili da „treba ne zaboraviti te svoje korijene, a što se tiče samog rata, on je u ljudima probudio kao sama pojava, kao jedna grozota jedan pozitivan inat da se to održi“ (ibid).

Najveći problem KUU „Miljevci“ koji se nameće kao izazov vremena odnosi se na prenošenje interesa za folklorom na mlade što predsjednik Drago Bačić ističe kao najvažniju misiju za budućnost. Sve više folklorne sadržaje stariji ne prenose

mladima, već se praktički uče od početka i sadašnjim je naraštajima zavičajna folklorna tradicija jednako udaljena kao i ona iz sasvim drugih krajeva. U mnogim je sredinama došlo do generacijskog jaza, znanje se nije sukcesivno prenosilo s generacije na generaciju i odjedanput one ponajbolje, starije i najstarije, više nema tko dostojno zamijeniti (Sremac 2008:134).

4.2.4 KUU „Promina“, Promina

Pokretanjem inicijative za osnivanjem KUU „Promina“ počinje organizirana folklorna djelatnost na području Promine. Ovakvi organizirani oblici djelovanja na području Promine prije osnivanja KUU nisu zabilježeni. Od 2004. godine na ovom području djeluje DŠR „Šport za sve“ (Cota 2013:osobni intervju)⁴⁵ koje ima razne sekcije: košarkašku, odbojkašku, škola košarke za djecu, sekcija za organizirano vježbanje starijih osoba koja ostvaruje suradnju s ŠRD u Kninu i Zadru. Osnivač ovog Društva bio je novoizabrani načelnik Paul Cota koji je po struci kineziolog - kondicijski trener te je došao na ideju kako bi prilagodio rekreacijski intenzitet starijim osobama, napose ženama, uvevši za njih dinarske plesove prominskog kraja (ibid). Tu su ideju žene prihvatile s oduševljenjem te su poslije svog prvog sastanka pozvale Marija Jurica, budućeg predsjednika KUU-a „Promina“, da bi na svome drugom sastanku počeli s uvježbavanjem kola i koreografije. Predsjednik ističe da ga je ta ideja i njihov entuzijazam toliko zainteresirao da je nastavio raditi s njima, u početku samo sa ženama, da bi se poslije inicijativom predsjednika pridružio i muški dio publike u rasponu od 15 – 75 godina. Svoje prve nastupe na smotrama folkloru „Na Neretvu misećina pala“ i na „Vinkovačkim jesenima“ KUU „Promina“ ostvarilo je u okviru DŠR „Šport za sve“. Tek inicijativom prof. Vidoslava Bagura sredinom šestog mjeseca 2006. godine sekcija unutar DŠR-e koja je bila zadužena za ples, izdvaja se i osamostaljuje kao KUU „Promina“ pod kojim nazivom do danas djeluje (Juric 2013:osobni intervju).

Odaziv je u početku bio izniman, čak štoviše i prevelik s obzirom na potrebe scene. Ideja je generalno prihvaćena s oduševljenjem mada je bilo i glasova koji su je komentirali u negativnom tonu. Najprije su je prihvatili i priključili se oni hrabriji jer

⁴⁵ DŠR – društvo športske rekreacije „Šport za sve“ osnovano je 2004. godine. Na vrhuncu svog postojanja brojilo je ukupno 120 članova s plaćenim članarinama. Paul Cota. Osobni intervju. 12.03. 2013.

„nije to samo tako doć i evo mene... iden ja. Moraš imat nešto u sebi, nekog *filinga*“ (ibid.).

Nakon što su sakupljeni ljudi koji su pokazali interes da bi učili kola, trebalo je obnoviti sjećanje na njihov način izvođenja. Predsjednik Udruge Mario Juric ističe kako je pjevanje (*pivanje – ožkanje*) još uvijek bilo živo, ali je plesanje kola i njihov način izvođenja pao u zaborav „nestankom sajмова kod crkve“ (ibid.: osobni intervju). Najveći doprinos u rekonstruiranju izvođenja kola dale su starije mještanke, članice Udruge. O prvim koracima oko pripreme kola predsjednik KUU „Promina“ Mario Juric ističe:

„Sama koreografija kola to su bili od starijih ljudi, od moje matere i sličnih godišta njoj. Sa njima smo dolazili do toga kako su se kola igrala, i kroz upite, ima tu još ljudi koji se bave i folklorom i etnologijom, tako da smo tu nalazili kako je to otprilike izgledalo. Koreografije, uvijek smo radili da bi to bilo što izvornije onome prominskome kako je to u biti i bilo. Znači ništa tu nije specijalno išlo u neke velike koreografije i izmišljene neke mode. Original, da bude što prikladnije originalu, al morali smo se opet prilagoditi tim nastupima. Hoću reći kako su svi službeni nastupi folklor ograničeni na 6-8 minuta, i eto mora se prilagodit da bi u što kraćem vrimenu pokaza ono najbitnije od svoga običaja.“ (Juric 2013: osobni intervju).

sl. 4. KUU „Promina“ Izvor: promina.blog.hr Zadnji posjet: 18.9. 2013.

Najveći je problem u početku predstavljala nabavka i izrada nošnji. S obzirom da je Promina u Domovinskom ratu iznimno stradala i bila spaljena ostalo je vrlo malo nošnji tako da je obnova zahtijevala mukotrpan posao.

Udruga trenutno zastupa i izvodi samo folklor prominskog kraja (u planu je i proširenje ponude) što podrazumijeva mušku i žensku *ojkalicu* (s muškom se ojkalicom otvara nastup kako je i uvriježeno u ovom području) a potom se igra kolo.

Uvijek je interesantno za primijetiti (što i sam predsjednik KUU „Promina“ ističe) kako na području općine Promine koja se proteže u rasponu od 15-ak kilometara postoji velika razlika u folklornom izričaju. Na moj upit o smislu i vrijednosti prezentiranja folklor na jednom relativno malom području (šibenskog zaleđa) s obzirom na brojnost KUD-ava, predsjednik ističe kako je to svakako vrijedno:

„Laik koji pogleda nastupe KUD-a će reći da mu je isto naše, Miljevačko, Mirlović Zagora, da je to sve isto. Međutim nije isto. Čak ni kola nisu ista, pisma nije ista, možemo reć svako selo. Evo sad mi smo tu Razvođe i Trbounje je granica nepuna 4 km., a jako se puno razlikujemo u običajima i pisme i u koracima kola, za razliku od Puljana koji su nam 15 km, a isto se piva i igra kola“ (ibid.).

Najbitnija stvar za budućnost bila bi održati ono što je do sada postignuto, da ne dođe do osipanja i prestanka aktivnosti Udruge. Poziva za gostovanja i nastupe ne nedostaje ali narušene financijske okolnosti (kriza) utječu na veću javnu prisutnost Udruge. Predsjednik ističe kako je zadovoljna publika jedina nagrada za njihov rad i trud što se posebice ističe u njihovoj međusobnoj interakciji nakon nastupa (ibid.).

4.2.5 KUU „Petrovo polje“, Ružić

KUU „Petrovo Polje“ obuhvaća područje općine Ružić koju čine devet sela.⁴⁶ Ideja o osnivanju došla je od mjesne vlasti, gospodina Berislav Strunje s još nekolicinom pokrenuo je ideju. I prije njegove ideje, od strane prijašnje lokalne vlasti (gospodin Milaković) bila je prolongirana ideja ali je nije bilo moguće ostvariti. Udruga je i formalno osnovana u sedmom mjesecu 2009. godine, neposredno pred Malu Gospu te predstavlja početak organizirane folklorne djelatnosti na ovom području. O samim počecima sadašnji predsjednik Ante Bojčić kazuje:

⁴⁶ Otavice, Gradac, Ružić, Moseć, Umljanovci, Kljaci, Čavoglave, Mirlović Polje i Banjci.

„Skupilo se nas deset-ak na čelu s načelnikom, donaćelnikom, predsjednikom vijeća. On je doša na ideju, odnosno čini mi se Berislav Strunje, njih tri ,četri usput uz kavu da bi to trebalo i pokrenilo se, međutim taman nam je došla fešta, Mala Gospa, deveti mjesec i tako smo i radili. Izabrali smo to rukovodstvo i krenuli smo lagano u taj rad“ (Bojčić 2013: osobni intervju).

Prvi značajniji projekt udruge bila je organizacija proslave Dana općine Ružić – blagdana Male Gospe – koja je održana 5. rujna 2009. Tom priredbom, unatoč teškim recesijskim vremenima, uz potporu općine i brojnih velikodušnih sponzora, proslava Dana općine po prvi put u svojoj povijesti poprimila je obilježje pučke fešte u kojoj su masovno sudjelovali svi slojevi stanovništva.

Nekoliko mjeseci kasnije u studenome 2009. osnovana je i folklorna sekcija Etno udruge kao začetak budućeg kulturno-umjetničkog društva. Iako još u povojima i bez adekvatnog prostora (probe su održavali od vjeronaučne dvorane župnog ureda u Gradcu do neobnovljenog nekadašnjeg disca „Oluja“, gdje su se naposljetku i skrasili), folklorna sekcija je u samo nekoliko mjeseci djelovanja izrasla u respektabilnu folklornu skupinu sa vrlo zapaženim nastupima na brojnim domaćim i međuzupanijskim manifestacijama, između ostalog i na 1. međunarodnoj smotri baštine "Pismo moja i moj did te piva" na splitskim Gripama, zatim smotri folkloru u Žepču (BiH), proslavi Dana domovinske zahvalnosti u Čavoglavama i dr.⁴⁷

Predsjednik ističe kako je ideja o osnivanju društva prihvaćena s oduševljenjem od strane lokalnog stanovništva, te kako je odaziv bio izniman. Iznimno je ponosan na veliki broj djece koji učestvuju u folkloru te navodi kako ga to i drži tu. Članovi se okvirno svrstavaju u tri sekcije: do 10-ak godina (osnovna škola), do 18 godina (srednja škola), i odrasli.

⁴⁷ Neki od nastupa: „Zlatna sopila“, Poreč, Đakovo, Žepče, Muć - „Zlatna škrinja“, Split – „pismo moja i moj did te piva“. Manja mjesta u neposrednoj blizini: Mirlović Zagora, Miljevci, Neorić, itd.

sl. 5. Etno udruga „Petrovo Polje“. Izvor: [www.opcina – ruzic.hr](http://www.opcina-ruzic.hr). Zadnji posjet 18.9.2013.

Repertoar koji se njeguje i izvodi na smotrama podrazumijeva zavičajni izvorni folklor u koji spadaju *ojkavica* i *biračko kolo*.

Problem koji se u početku istaknuo kao najveći, a sudeći prema riječima predsjednika ostao i do danas su nošnje. Na moj upit kako su rješavali taj problem predsjednik kazuje:

„A nikako. Malo smo tu krivo krenili. Išli smo u posudionicu u Zagrebu i to nas je dosta dotuklo. To nas je ubilo, svaki nastup njihov za uzet robu bi nas izašlo po 1500 kuna. Ni autobus nas tolko nedođe kad idemo negdje i to nas je ubilo. Neki su ljudi, par je njih imalo, neki su napravili prije, neki su svoje iznili iz rata, rat je napravija svoje. Ja sam isto ima i kopara i gaće, i krožet i sve to. Otišlo je, odnili su. Dal je zapaljeno, (...) svak je spašava glavu, niko nije trča za tim mada mi je danas malo i krivo. Moga sam i to iznit, i onda smo malo po malo, malo po malo, sad smo napravili nešto nošnji, mi sami par komada imamo muških i ženskih“.

Veliku pomoć u počecima Udruge pružilo je HKD „Napredak“ iz Knina, kako oko savjetovanja tako i oko problema vezanih uz nošnju.

Ciljevi za budućnost najviše su uvjetovani financijskim sredstvima jer se oko toga sve odvija. Ono što predsjednik ističe kao primarno odnosi se na podizanje svega na jedan veći nivo: tu spada izrada i kompletiranje nošnji, kako za starije članove,

tako i za one mlađe, osposobljavanje ili unajmljivanje jednog stručnog voditelja kako bi se probama pristupalo s više ozbiljnosti i poradilo na proširenju folklorne ponude, te uređenje i proširenje prostora u kojem se odvijaju probe i slične aktivnosti nužne za funkcioniranje Udruge (ibid.).

5. FOLKLOR U PRAKSI

5.1 Scensko predstavljanje folklor

Tradicija smotri folklor u Hrvatskoj poznata je od kraja dvadesetih u okviru smotri seljačke kulture, i iz druge polovice tridesetih godina 20. stoljeća, kad su Hrvatska seljačka stranka i njezino kulturno, prosvjetno i dobrotvorno društvo Seljačke sloge svojom narodnjačkom ideologijom nastojali uliti samopouzdanje seljacima, postupno ih opismeniti, i uvesti u nacionalni politički život. Putem smotri nastojao se stvoriti jedan od prikladnih izraza nacionalne kulture po kojem bi se kao Hrvati razlikovali od kultura drugih naroda (Zebec 2008:272; Sremac 1978).⁴⁸

Prenošenje ugođaja iz izvornog ambijenta na scenu najvažniji je problem scenske primjene folklor i prema rješavanju tog osnovnog problema može se suditi o uspjehu neke izvedbe. Uspjeh može doći potpuno do izražaja tek kada u sretnoj kombinaciji dobrog poznavanja izvorne građe, osobnog umjetničkog doživljaja umjetnika koji na scenu postavljaju točku i njihove sposobnosti da uz primjenu zakona kompozicije i scene svoj doživljaj prenesu na prisutnu publiku (Ivančan 2008:216).

Osvrnuvši se oko sebe možemo primijetiti kako je folklor svakodnevna pojava. Najveću afirmaciju doživljava organiziranjem masovnih smotri folklor diljem zemlje među kojima najveću reputaciju ima *Međunarodna smotra folklor* u Zagrebu uz koji se javlja znatan broj manjih lokalnih, općinskih i užih regionalnih smotri. Sve veći broj takvih priredbi prati i sve veći broj izvođača uz redovito dobar odaziv publike. Vjerojatno su različiti uzroci tako snažnog interesa, ali je činjenično da su folklorni sadržaji prisutni i u drugim vrstama manifestacija, od samostalnih nastupa pojedinih folklornih grupa, pa do velikih proslava značajnih godišnjica,

⁴⁸ Detaljniju analizu i usporedbu smotri folklor u Hrvatskoj nekad i danas donosi Stjepan Sremac (usp. Sremac 1978:97-114).

nacionalnih praznika, lokalnih društveno – političkih manifestacija i sl. (Sremac 1978:97).

Izvođače zavisno o koncepciji smotri možemo podijeliti u dvije kategorije, odnosno u dva načina prezentiranja folklora na sceni. Jedna bi se kategorija odnosila na seoske folklorne skupine koje često nazivamo izvornima. Na više ili manje autentičan način one prikazuju folklornu tradiciju svoga sela ili kraja pri čemu svaki ples ili pjesma tvore zasebnu cjelinu. Drugu bi kategoriju predstavljale gradske folklorne grupe ili ansambli koji prikazuju folklornu tradiciju raznih krajeva s većim ili manjim udaljavanjem od autentičnih oblika i stilske prezentacije. To se u pravilu odnosi na koreografirane cjeline u kojima se prikazuju plesne ili muzičke tradicije jedne uže ili šire regije što često ističu i sami nazivi koreografija (npr. Prigorski plesovi, Slavonski plesovi), (ibid.:97-98).

Iako smotre po svojoj prirodi nisu natjecateljskog značaja sam smisao nastupa na njima je natjecateljski. Na manjim lokalnim ili regionalnim smotrama biraju se „bolja“ društva koja svoju općinu ili regiju zastupaju na većim županijskim smotrama. S tih se smotri opet biraju društva za nastupe na najvećim smotrama u državi kao npr, *Dakovačkim vezovima*, *Brodskom kolu*, smotri folklora Dalmacije u Metkoviću i *Vinkovačkim jesenima*. Dokaz da je skupina zadovoljila najistančanim kriterijima izvornosti, smatra se nastup na *Međunarodnoj smotri folklora* u Zagrebu (Zebec 2008:274).

Takav put scenskog razvoja prošla su i „Sloga“, „Zvona Zagore“, KUU Miljevci i Promina. Prve nastupe bilježe u lokalnoj sredini i na lokalnim smotrama, dok ih za prvu veću regionalnu smotru folklora *Na neretvu misečina pala* u Metkoviću priprema njen dugogodišnji voditelj i suradnik raznih velikih nacionalnih smotri Vido Bagur. Nakon njegovog stručnog savjetovanja i prilagođavanja izvornog sadržaja potrebama scene uz ostale elemente (npr. narodne nošnje) koji moraju biti zadovoljeni, folklorne skupine dobivaju „zeleno svjetlo“ za nastup na najznačajnijim folklornim manifestacijama kao što su *Vinkovačke jeseni*, i u konačnici onoj najafirmiranijoj po pitanju kriterija što za članove KUD-ova predstavlja izniman ponos *Međunarodnoj smotri folklora* u Zagrebu.

Prije daljnje rasprave oko scenskog prikazivanja folklora bilo bi bez obzira na njihovu stručnu, znanstvenu i opću uporabu i komunikaciju korisno razjasniti sljedeće terminološke odrednice, a to su „izvorne“, i „koreografirane“ folklorne skupine, ili još preciznije „izvorni i koreografirani folklor“. Tako bi „izvorna“ folklorna skupina ili

„izvorni folklor“ podrazumijevao one skupine ili sadržaje u kojima sami nositelji tradicije više ili manje autentično na sceni izvode plesove, pjesme, svirku i običaje svoga sela, mjesta ili užeg zavičaja. Pri tome svaka pjesma, ples ili svirka tvore zasebnu cjelinu, a scenska prilagodba se svodi uglavnom na skraćivanje vremena izvođenja. U ovu kategoriju najviše spadaju seoske skupine sa svojim zavičajnim repertoarom, te bi u ovu kategoriju spadala svi KUD-vi koja ovdje promatramo. S druge pak strane, „koreografirane“ folklorne skupine povezuju plesove, glazbu i običaje šireg područja u osmišljene koreografske cjeline, s većom ili manjom primjenom umjetničkih sloboda u svojem izboru, objedinjavanju i interpretaciji. Ovaj je oblik scenskog predstavljanja najviše zaživio i razvio se u urbanim sredinama (Sremac 2008: 132).

Što se tiče same koncepcije nastupa, izvođači obično slijede uvriježenu shemu nastupa (kontrastni program koji uključuje pjesmu, ples, svirku i/ili prikaz običaja), ali se istodobno ustrajava i na specifičnosti vlastite sheme. Primjerice, ono što se može primijetiti kod promatranih skupina kako nastup uvriježeno funkcionira na sljedeći način: nastup se otvara svirkom na nekom tradicijskom glazbalu (najčešće *diplama*), potom slijedi muška pjesma (*ojkalica*), zatim nijemo kolo, u međuvremenu ako se prakticira zapjevaju i žene („Zvona Zagore“, „Promina“, „Sloga“...) te se na kraju završi ili kraćom varijantom nijemog kola, *biralicom* ili najčešće prigodnom pozdravnom pjesmom.⁴⁹ Ono što mogu sa sigurnošću posvjedočiti prateći SKUD „Sloga“ dugi niz godina kao aktivni član (djelom nastupajući a više ih promatrajući tad kao još osnovnoškolac putujući s njima po smotrama diljem zemlje) jest to da je njihov scenski obrazac uvijek isti samo varira zavisno od vremena koje imaju na raspolaganju tijekom nastupa, i o prigodi.⁵⁰ Osim što i ostale promatrane skupine funkcioniraju po identičnom sadržajnom predlošku pjesama, primijetio sam prisustvujući na raznim smotrama za vrijeme aktivnosti „Sloge“, kako i druga kulturno – umjetnička društva funkcioniraju na više – manje identičnom principu glede sadržajnog repertoara teksta. S obzirom da se za vrijeme standardnog nastupa

⁴⁹ Mislim kako je „Sloga“ usavršila svojim dugogodišnjim iskustvom i stručnim savjetodavnim vodstvom pod palicom iskusnog koreografa Branka Ljučića svoju scensku izvedbu, koji su folklorne skupine šibenskog zaleđa osnovane poslije Domovinskog rata umnogome izduplicirale.

⁵⁰ Tako je primjerice uvodna pjesma (*ojkalica*) muške pjevačke skupine koja kreće nakon što *diplara* odradi svoju točku uvijek pozdravna za mjesto gdje se izvodi. Npr. na smotri folkloru u Zagrebu „Sloga“ je prvi put nastupila 23.7. 1989. godine te je prva, pozdravna pjesma hrvatskoj prijestolnici, gadu domaćinu glasila: *Oj Zagrebe grade pokraj Save, lipa diko hrvatske države*. Za nastupe po Dalmatinskoj zagori pjeva se: *Oj Zagoro golubice bijela, primi pozdrav iz Pakova Sela* i sl.

folklornih skupina iz Dalmatinske zagore izvode u prosjeku tri do četiri pjesme - *ojkalice*, sljedeća po sadržaju obično opisuje neku karakterističnost ljudi ili zavičaja od kuda skupina dolazi.⁵¹ Analizirajući početne stihove izvedbi *kola* i *bečaraca* na MSF, Ceribašić je također utvrdila kako skupine imaju potrebu predstavljati specifične odlike svojih sela i svojeg zavičaja, isticati njegovu ljepotu, naglasiti svoju ljubav prema zavičaju ili pak naglasiti svoj etnički identitet – bilo izričito ili pak simbolikom kola, bečarstva, stereotipima o curama i snašama, o odnosima među spolovima, o mladosti i prošlosti i sl. (ibid.: 2003:263).

Ono što je općenito gledano specifično za folklorne skupine odnosi se na udio pojedinih izvedbenih vrsta. Neke rado prikazuju običaje (na promatranom području u tome su se u posljednje vrijeme okušala „Zvona Zagore“- prikaz svadbenih običaja, „Sloga“ Pakovo Selo je jedino prigodom gostovanja na *Đakovačkim vezovima* 1993. godine u Brodskom Stupniku selu u kojem su bili smješteni⁵² izvela pakovačke *maškare*⁵³), neke su sklone izvođenju spletova, neke više pjevaju, a manje plešu, dok neke u svoje nastupe uključuju samostalnu svirku. Takvi principi upućuju na samostalne izvedbene politike koje su uvjetovane i izvedbenim mogućnostima pojedine skupine (npr. skupina koja ima dobre pjevače više će pjevati od skupine koja ima loše pjevače). Ovakva okoštavanja nastupnih shema predstavljaju jedan od načina na koji skupine unutar javne folklorne prakse grade svoju posebnost (ibid.:262). Drugi, po svemu sudeći i bitniji čimbenik odnosi bi se na odabir repertoara. On bi podrazumijevao ustrajavanje na oblicima koji su upravo putem javne prakse postali zaštitnim znakom određenog folklornog područja (dinarska *ojkalica* i *rera*, istarski *balun*, južnodalmatinska *poskočica* i sl.). S druge strane, skupine nastoje iznaći repertoar koji će pak biti specifičan i naglasiti njihov lokalni identitet. Kad je u pitanju javna praksa, pogotovo kad se promatra kao u ovom slučaju uža geografska cjelina, gotovo da i ne postoji oblik koji bi bio svojina određenog sela. Najčešće se u praksi uspostavi kao je riječ samo o lokalnom nazivu šire rasprostranjenog plesa, ponekim intervencije u tekstu na oblike kojima tekst u načelu nije fiksiran, kojiput o manjim zahvatima u melodijsku ili plesnu strukturu. Paradoksalno je da koji put takva

⁵¹ Na „Slogu“ je karakteristično da u drugoj pjesmi uvijek ponosno naglašava svoj osjećaj nacionalne pripadnosti: „*Oj Pakovo moje selo malo, Hrvatsko si bilo i ostalo*“. KUU „Zvona Zagore“ iz Mirlović zagore prakticiraju sljedeće stihove: „*Oj Zagoro u srcu te nosim, kud god idem s tobom se ponosim*“ i sl.

⁵² Domaćini su bili oduševljeni folklornim sadržajem koji „Sloga“ izvodi pa su poželjeli da oni gostujući kod njih izvedu neki svoj lokalni običaj, na što je članovi društva pristali te izveli *maškare*.

⁵³ Ophod koji traje čitav dan i uključuje obilazak čitavog sela od kuće do kuće.

inzistiranja mogu dovesti i do suprotnosti.⁵⁴ Gotova svaka seoska skupina na repertoaru ima barem jedan oblik (pjesmu ili ples) za koji tvrdi da je specifičan samo za njihovo selo, da se nigdje drugdje ne izvodi, a ako se izvodi, onda su bez ikakve dvojbe to drugi „kopirali“ ili „ukrali“ od njih. Za folklorne skupine šibenskog zaleđa gledajući iz svoje perspektive (istraživača) i osvrćući se na odgovore dobivene od svojih kazivača može se reći kako se ne da primijetiti osjećaj lokalnih specifičnosti koji bi se izričito naglašavao unutar pojedinih izvedbenih oblika, već su i sami kazivači (voditelji ili predsjednici folklornih skupina) svjesni više ili manje istosti repertoara unutar promatrane sredine, iako i sami osjete izvedbene razlike po pitanju primjerice i *ojkanja* i plesanja *kola*, što ističu kao značajan segment folklorne baštine koji između ostalog i zbog toga vrijedi njegovati.

Kad izostaje ikakav zahvat u samoj izvedbi ostaje barem tvrdnja o lokalnoj specifičnosti. Članovi „Sloge“ vole često naglašavajući svoju tradiciju organizirane folklorne djelatnosti na području šibenskog zaleđa kazati kako su ostala društva koja su se folklorno organizirala podosta nakon njih uvelike preuzela njihov koncept nastupa i repertoara. Utvrditi što je tko od koga preuzeo ili pak oponirati tvrdnji o lokalnoj specifičnosti nekog oblika bilo bi posve suvišno. Lokalna izvornost kojom će potvrditi bitnu dimenziju svojeg identiteta izvođačima je neobično bitna. Promatrajući izvornost općenito, zbiljska specifičnost određenog oblika nije presudna jer je zbilja utkana u samo predodžbu o lokalnoj specifičnosti (ibid.) Upravo zbog takve fluidnosti izvornosti, moguće ju je ispuniti različitim interpretacijskim značenjima.

5.2 Uloga stručnjaka

Iznimno se čini važnim raspravljati o pitanjima koja se tiču folklorne umjetnosti, posebno folklornog plesa, pjesme, nošnje, igre, njihove scenske prezentacije, pitanjima što danas unutar toga područja kulturnog djelovanja i vrednovanja smatramo autentičnim, što reprezentativnim, što stvara suvremeni folklor, tko ga i kao procjenjuje i tumači, kakvo je trenutno stanje na tom području, te kako se oblikuje i stvara javno mnijenje o tome. Ta se pitanja odnose na etnologiju i

⁵⁴ Ceribašić navodi kako je više puta prisustvovala raspravama stručnjaka i skupina o ne/izvornosti određenih oblika pri čemu je skupina tvrdila da je riječ o njihovu najizvornijem obliku, specifičnom samo za njihovo selo, do sada nepoznatom obliku kojeg su čuli od najstarijih mještana, dok su stručnjaci (u)tvrdili da je riječ o obliku koji je specifičan za neki drugi kraj Hrvatske ili čak izvan Hrvatske, dakle neizvorna oblik (ibid.:2003:262).

folkloristiku u cjelini, a ne samo na njih zasebno ili na neke uže specijalizirane interese stručnjaka, odnosno poddiscipline istih. To se čini potrebitim prije svega jer im se granice čine neuhvatljivim prema suvremenim promišljanima, jer nema teme u suvremenom društvu i kulturi koja ne bi mogla biti predmetom njihova istraživanja i promišljanja (Zebec 2008:271).

Folklornu baštinu koju su preci stoljećima dotjerivali i davali joj zaokruženu formu poticaj je da se na sceni da nešto vrijedno ne samo s povijesne nego i s estetske strane. Dobar dio izvedbi što ih prikazuju razne grupe ne zadovoljava umjetničke kriterije, a često su i vrlo daleko od originala koji ih je inspirirao (Ivančan 1971:93).

Ivančan u svom priručniku za rukovodioce folklornih skupina navodi „ukoliko se želi na sceni prikazati dio narodnih umjetničkih tradicija mora se zadovoljiti nekoliko osnovnih potreba, a to su

- a) poznavanje autentičnog materijala
- b) doživljaj narodne umjetnosti na samom terenu
- c) prenošenje vlastitog doživljaja na scenu
- d) poznavanje zakona scene i kompozicije
- e) stvaranje, uvježbavanje i održavanje pojedine koreografije
- f) potreban osobni umjetnički pečat stvaraoca

Autor nadalje svaku od kategorija obrazlaže kroz primjere te na vrlo praktičan način omogućuje da se početnici ali i iskusniji voditelji i koreografi jednostavnije snalaze u principima scenskog predstavljanja (ibid.:93 i dalje).

Ono što na smotrama folkloru čine stručni sudovi odnosi se na procjenu autentičnosti i reprezentativnosti pojedinih scenskih prikaza unatoč tome što se ne može reći da se slažu oko jedinstvene definicije autentičnosti, stoga se javno nameće jedan, dominantan pogled, prema kojem se na smotrama proglašavaju i ističu najbolji. Osnovni problem čine mnogostruki interesi i moći skriveni u koncepciji autentičnosti koju različito doživljavaju svi koji sudjeluju na festivalu, pa se umjesto boljeg razumijevanja javlja osjećaj sumnje, zbunjenosti i zavisti (Zebec 2008.:273).

Posljednjih je desetak godina uobičajeno da ocjenjivački sudovi na lokalnim i županijskim smotrama imaju tri člana – po jednom stručnjaka za glazbu, za nošnju i za ples. Zadatak svakog od članova ocjenjivačkog suda je da odmah poslije smotre sa svog aspekta komentira svaki nastup i daje prijedloge za daljnji „kvalitetniji“ rad. Ocjene su dužni dostaviti u pisanom obliku organizatoru smotre, koji ih umnožava i dostavlja skupinama koje su na smotri nastupile (ibid.:274).

Iz kritičke se perspektive mnoge stručne prosudbe i odluke mogu označiti kao individualni stavovi stručnjaka koji u određenom trenutku obavljaju posao člana prosudbene komisije neke smotre. Ovisno o položaju i trenutku, odnosno moći tih pojedinaca, njihovo se mišljenje nameće manje ili više stručnoj i kulturnoj, odnosno društvenoj javnosti. Tako se oblikuju i pojedini kanoni, pa i stereotipi koji se perpetuiraju unutar struke i javnom mnijenja, kao takvi se prihvaćaju u puku koji vrlo senzibilno reagira i prilagođava se društvenim i političkim uvjetima u kojima živi (ibid.:285).

Važnost uloge voditelja folklorne skupine mogu posvjedočiti iz osobnog iskustva počevši plesati kao osnovnoškolac u SKUD-u „Sloga“. Prije svega voditelj kao osoba treba odisati autoritetom i disciplinom u radu sa folklorošima što je davalo odličan rezultat u spomenutom SKUD-u prije svega na probama. Osim toga obrasce ponašanja i funkcioniranja članova „Sloge“ koje je Branko Ljubić kao njen umjetničko voditelj utkao u njene pripadnike evidentno su postali primjetni na pozornici kad bi se usporedili sa nekom skupinom bez stručnog voditelja. Takva je disciplina dosta utjecala i pomogla članovima društva u njenom daljnjem radu nakon njegove bolesti i odsutnosti s te funkcije. To se najviše očitovalo na pjevačima koji su od početka rada „Sloge“ ostali isti. Primjetna je organiziranost i uigranost društva prilikom nastupa što može biti prednost ali i mana ako se na taj način zadire u spontanost i izvornost izvedbe o čemu je već raspravljano u prethodnim temama.

Stoga se doima kako pitanje uloge stručnjaka ostaje nerješivim. Koliko je (ne)korisno njihovo uplitanje u rad, nastupe, odabir repertoara i načine izvedbe pojedinih folklornih skupina. Uzevši u obzir fluidnost kulture kao činjenicu, takvom možemo prihvatiti i ulogu stručnjaka koji će znati odvagnuti količinu potrebitosti svojega uplitanja.

6. Zaključak

Ono što na kraju treba istaknuti odnosi se na svjesnost o činjenici da u današnjem društvu i načinu života tradicijski identitet nije i ne može biti jedini jer je tradicijski život u kojem se gradila folklorna praksa u potpunosti odsutan. Stoga i nije slučajno da je Jerko Bežić u vezi s primijenjenim radom na očuvanju tradicije kazao i sljedeće: „najvažniji je nosilac tradicije čovjek, koji je provodi u život. Nije dovoljno da je nosilac samo svjestan velike vrijednosti tradicije, potrebno je da je određena tradicijska pojava i životna potreba tog pojedinca – tada će se sigurno i održavati i čuvati (...) U nastojanju da se očuvaju tradicijske pojave u njihovu prvobitnom obliku vidim više uspjeha u stimuliranju relativno novijih, ali također tradicijskih pojava. Tako je npr. pjevanje „na bas“... koje se svuda toliko raširilo da istraživačima nije posebno interesantno. Međutim ono je veoma živo. Kao relativno novija i razvijenija muzička pojava ima uvjeta da se održi i pored mnogih današnjih promjena u životu i običajima (Bežić 1973b; prema Ceribašić 2003:270).

Promatrano područje umnogome je svjedok tome. Nekadašnji život na selu nema više velike veze s ovim današnjim. Seljaci su sve multikulturalniji i okrenuti gradu, ali se baštinjenje tradicijskog života još uvijek prožima kao neizostavni dio „svakodnevice“ ma u kako i koliko drugačijem obliku da se danas predstavlja u javnosti ili lokalnoj sredini.

Izvođenjem suvremenih oblika koji se smatraju izvornim, izvođači osim što „spašavaju od zaborava“ negdašnje vrijednosti i vrijeme koje je po definiciji bilo idilično, mogu zaustaviti i ovo sadašnje i ostaviti svoj trag u njemu. Isto tako mogu graditi obrasce kojima se žele prepoznati i kojima se žele predstaviti drugima te tako poduprijeti svoj nacionalni identitet (Ceribašić 2003: 262-263).

Moja uloga u svemu tome je tek ono što mi predstoji. Iniciranje nastavka života folklorne aktivnosti, primarno lokalne folklorne skupine ali i poticanje onih ostalih koji postoje ili će se tek pojaviti. Moja dosadašnja folklorna aktivnost ali nadamo se i ona buduća kao i uloga stručnjaka zadesit će čini se vrlo zanimljivim propitivanjem potreba održivosti, ali i iznuđivanjem bitnosti kroz vrednovanje određenih folklornih pojava.

7. Literatura

BOŠKOVIĆ-Stulli, Maja. 1971. O folklorizmu. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 45. 165 – 186.

BURKE, Peter. *Junaci, nitkovi, lude: Narodna kultura predindustrijske europske*. Zagreb: Školska knjiga.

CERIBAŠIĆ, Naila. 2008. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. Biblioteka Nova etnografija.

ĆALETA, Joško. 2005. Organizirana folklorna djelatnost u selima župa Konjevrate i Mirlović Zagora. u *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe šibenske biskupije*. Ur. Ante Gulin. 505 - 521. Zagreb.

CRKVENČIĆ, Ivan et. al. 1974. *Geografija SR Hrvatske, knj. 6: Južno Hrvatsko primorje*. Zagreb: Školska knjiga.

FURČIĆ, Ivo. 1988. *Narodno stvaralaštvo šibenskog područja, III, Mjesta u šibenskom zaleđu*, Šibenik: muzej grada Šibenika.

GAVAZZI, Milovan. 1991. *Baština hrvatskog sela*. Zagreb: Otvoreno učilište.

IVANČAN, Ivan. 1971. *Folklor i scena: priručnik za rukovodioce folklornih skupina*. Zagreb: prosvjetni sabor Hrvatske.

IVANČAN, Ivan. 2008. Folklor u suvremenim uvjetima: scenska primjena – turizam – festivali. u *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, 215 – 223. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Biblioteka Nova etnografija, Hrvatsko etnološko društvo.

LOZICA, Ivan. 2008. Inscenacija običaja kao kazališna predstava, u *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, 241 – 251. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Biblioteka Nova etnografija, Hrvatsko etnološko društvo.

RADAUŠ – RIBARIĆ, Jelka. 1991. "Žensko ruho jadranskog područja kao primjer prožimanja utjecaja." Zbornik radova 29. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, str. 105-111. Zagreb: Hrvatsko društvo folklorista.

RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja. 1979. Istraživanje folkloru i kulturna praksa, *Narodna umjetnost* 16. 9-20.

SREMAC, Stjepan. 1978. Smotre folkloru u Hrvatskoj nekad i danas. *Narodna umjetnost* 15. 97-114.

SREMAC, Stjepan. 2008. Folklorni amaterizam u Hrvatskoj 2006. godine: stanje i potrebe, u *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, 131 – 145. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Biblioteka Nova etnografija, Hrvatsko etnološko društvo.

VITEZ, Zorica. 2001. O smotrama folkloru, *Etnološka tribina 24. Vol 31*, Zagreb, 173 – 178.

ZEBEC, Tvrtko. 2008. Izazovi primijenjene folkloristike i etnologije, u *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, 241 – 251. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Biblioteka Nova etnografija, Hrvatsko etnološko društvo.

ŽIVKOVIĆ, Zdravko. 2010. *Tradicijisko graditeljstvo drniškog kraja*. Drniš: gradski muzej Drniš.

Kazivači

Bačić, Drago. Osobni intervju. 13.1. 2013.

Juric, Mario. Osobni intervju. 13.1. 2013.

Cota, Paul. Osobni intervju. 12.3. 2013.

Bojčić, Ante .Osobni intervju. 15.1. 2013.

Marin, Vuga. Osobni intervju. 15.1. 2013.

Rakić, Frane. Osobni intervju. 15.8.2012.

Petrović, Ivica. Osobni intervju. 25.8. 2012.

Bulat, Vinko. Osobni intervju. 15.1. 2013.

Ostali izvori

URL: [http://www.opcina – ruzic.hr](http://www.opcina-ruzic.hr). (2013-18-9)

URL: <http://promina.blog.hr>. (2013-18-9)

URL: <http://www.google.hr>. (2013-18-9)